

Á
ANNARI
STJÖRNU

Á annari stjörnu.

Es ist doch an der Zeit das bioradiative Aufeinandervirken der Lebewesen, auch von Stern zu Stern einzusehen. Diese Einsicht erst wird dem Affenhaften und schlimmer als Affenhaften des Homo stupidus ein Ende machen. — Ennfremur: því heimskari sem einhver er og því fáfróðari, því fljótari er hann til að ætla þann geggjaðan, sem eitthvað bregður frá venju í orði eða athöfn.

I.

Í mörg ár hefi eg flestar nætur og oft um daga, hugað meira eða minna um edli drauma; var mér það mikið áhugaefni; virtist mér sem ekki allfáum öðrum, að á þeirri leið mundi helzt mega fá einhvern skilning á edli meðvitundarinnar. En það er efni, sem engiun vísindamaður getur alveg leitt hjá sér að ihuga. Eitthvað las eg um drauma, og þótti mér þar mest koma til þess sem spekingurinn Schopenhauer (Sjöpenháer)

hefir ritað um þau efni. En mest gerði eg að því að athuga það sem mig sjálfan dreymdi og reyna að rekja það til þess sem mér hafði komið í hug í vöku eða þeirra áhrifa sem meðvitund mín hafði orðið fyrir, svo að eg tæki eftir. Sitthvað þóttist eg geta rakið, en lítið sem ekkert varð mér ágengt í að skilja edli draumvitundarinnar; og mér virtist, sem þeir er um drauma höfðu ritað, hefði aldrei gert sér verulega ljóst, hvað þar er að skilja. Þar var Schopenhauer mikil og merkileg undantekning, og sýnir það, hvernig stundum þarf hina vitrustu menn til að taka eftir því sem eftirá virðist næstum því sjálfsagt að byrja á að skilja. Enginn, sem eg hafði kynst, hafði eins glögg og Schopenhauer fundið til þess hvað draumvitundin er undarleg; honum virtist það ljósara en öllum öðrum hvað það er furðulegt, að í svefni skuli menn, án þess að nota augun, geta séð eins glögg og í vöku með opnum augum. En vilji

menn skilja eðli drauma, þá er þetta aðalatriðið, sem gera þarf grein fyrir.

Þessi draumsjón gerir það bert, að það að dreyma einhvern hlut er mjög frábrugðið því sem verður þegar menn hugsa sér hann í vöku. Segi einhver mér, að þegar hann hugsar sér einhvern hlut, þá sé eins og hann liti hann líkamsaugum, þá verð eg að efast, eg renji hann hreint og beint, svo ólíkt er þetta minni eigin reynslu; þykir mér líklegaast miklu, að slíkt segi menn aðeins, af því að þeir hugsi ekki nógu ljóst, kunni ekki nógu vel að athuga sjálfa sig, og finna þann mikla mun sem er á þeirri mynd sem í hugann kemur þegar menn líta á einhvern hlut, og svo „hugmyndinni“ um hann þegar hann er úr auguýn, hvað vel sem eftir honum er munað.

II.

Eins og eg hefi getið um áður, (í ritgerðinni fyrirburðir) komat eg að þeirri niðurstöðu, er eg hafði aukið reynslu mína með því að fá að vita hvernig það er að verða brjáláður (eins og eðlisfræðingurinn Newton, heimspekingurinn Comte, og fleiri afreksmenn að viti, sem sumir eru nefndir í áðurgreindri ritgerð), að draumar væri líks eðlis og sum brjálæmi. Hefi eg síðan séð, að sá sem kvað vera talinn mestur draumfræðingur nú á tímum, Freud að nafni, hafi nýlega látið í ljósi svipaðar skoðanir, (án þess þó að skýra uppruna drauma eins og eg geri). Sjálft rit Freuds

hefi eg því miður ekki séð, en það er minst á þetta í Gadu danske Magasin, des. 1913 bls. 201. Mun þetta í augum margra lesenda minna vera máli mínu til stuðnings, og þá síður hægt að segja, að sú skoðun, sem haldið er fram, sé aðeins sérvizka úr mér. Eru Íslendingar svo ótrúaðir á, að í vísindum geti nokkuð verið hollast heima fengið, að jafnvel um íslenska tungu og íslenskar bókmentir, þykjast þeir margir síður mega treysta eigin viti en útlendu, hvað þá þegar ræðir um þau efni, sem engu síður liggja opin fyrir þar sem fólkíð er margfalt fleira, og vísindi í meiri metum en hér á landi, í harðindunum og þorskdóminum.

III.

Það er vandritað um drauma. Þar er margt vandrakið og mikið af svarta þoku í hugum manna, og ýms „vantrú“ eða hjátrú, sem erfitt verður að gera við. Þó held eg mætti takast, að gera góðum lesendum skiljanlegt, hvers vegna svo mörgum draumum má helzt líkja við rugl og missýningar; en líka hvernig eru hinar sterkustu líkur til að í draumi geti það borið fyrir mann, sem er og á sér stað. Að þeir sem eru dáleiddir (hypnotiseraðir, svafðir; svafni mætti nefna hypnotisör); geta fjarskynjað, er víst, og fyrir meir en hálfri öld sagði Schopenhauer, að þegar menn efuðust um slíkt, þá væri það ekki af vantrú heldur hreint og beint af van-

þekkingu. En vanalegur svefn virðist ekki í eðli sínu ólíkur því ástandi, sem menn komast í við dáleidda, einkum svefn þeirra sem ganga sofandi. Það er kunnugt bæði um sofandi menn og dáleidda, að þeir hafa vitað í hug annara, og eg verð enn að minna á þennan Victor, sem svaraði hugsunum þeirra sem hjástaddir vóru, rétt eins og þeir hefði yrt á hann. Geri eg í stuttu máli þá grein fyrir draumum, að samstilling komist á milli tveggja huga þannig að í hug sofandans komi fram nokkuð af vitund vakandans; sér þá sofandinn með augum vakandi manns sem getur verið í þúsund mílna fjarlægð eða meir, og þykist vera hann. Stundum er þetta samband eða þessi samstilling ófullkomin, draumurinn verður óljós, og þættir úr vitund sofandans og vakandans tvinnast saman og flækjast á mjög undarlegan hátt, og verður þetta ennþá ruglingslegra, ef samband sofandans er við fleiri vökuhugi en einn, sem líklega verður því fremur, sem samstillingin er ófullkomnari. Eg sé alls enga leið aðra en þá sem hér er bent á, til að skýra að menn sjá í svefni eins og í vöku. Menn sjá með annars augum eða annars. Og er það í þessu sambandi mjög eftirtektarvert, að mann getur dreymt að hann sjái framan í sjálfan sig, og sér þó ekki sitt andlit; það sem hann sér er audlit þess, sem lítur það vökuaugum sem kemur í drauma sofandans. Þetta er auðskilið eftir minni

kenning, en eg sé enga leið til að skilja það, sé henni hafnað.

IV.

Það er ekki svo mjög erfitt að gera grein fyrir hvernig þetta geti átt sér stað. Maður horfir t. a. m. á fugl; myndinni sem kemur fram í augum horfandans samsvarar sérstakt hreyfingarástand heilans; af þessari hreyfingu stafar geislun út frá heilanum, og þegar hún hittir fyrir annan heila, leitast hún við að vekja samskonar hreyfingarástand í honum. Þetta er líkt því sem á sér stað við þráðlausar rafskreytasendingar. Að heili getur haft áhrif á annan í fjarlægð er víst. Kastid á þessari geislahreyfingu út frá heila mannsins sem fuglinn sér, er svo lítið, að á flesta heila hefir hún engin áhrif svo meðvitundin verði þess vör; eiginhreyfing vakandi heila er svo miklu sterkari en það sem utanað berst; en nú getur verið að annar heil sé svo samstiltur, og svo næmur eða svo lítið af í eigin hreyfingum hans, að þetta hreyfingarástand sem samsvarar myndinni af fuglinum í auga mannsins sem vér byrjuðum á, komi þar fram. Þetta á sér einkum stað ef móttakandinn er sofandi, hann dreymir að hann sjái fugl, vanalega óljóst og saman við margt annað, vegna þess að hann getur verið nokkurnvegin líkt samstiltur við marga heila, en ekki við einn öðrum mjög fremur; en ef það á sér stað, dreymir móttakandann að hann sé

sá maður sem fuglinn sér; blandist engir þættir úr hans sjálfs meðvitund saman við, þá er mjög líklegt að hann hafi fullkomlega gleymt draumnum þegar hann vaknar. En nú getur það, sem mér mun úr þessu ón frekari skýringa, vera óhætt að kalla fjarmynd (af fugli í því dæmi sem vér höfum tekið) komið fram í vitund vakandi móttakanda, og verður þá úr þessu það sem á útlendu máli er nefnt Hallucination, maðurinn sér ofsjónir sem kallað er, hann sér með annars augum; er hin algenga skýring, að myndin komi fram í heila mannsins sem ofsér, án þess að þar komi nokkur fugl til nokkursstaðar, næsta fíráðleg, og samboðin því mannkyni, sem stungið hefir verið upp á að nefnt væri ekki homo sapiens eins og áður hefir verið gert, heldur homo stupidus. Sé nú dómgreind móttakandans svo veikluð, t. a. m. sakir ofþreytu, að hann heldur að þessi fugl sem er í rauninni í þúsund mílna fjarlægð, sé ekki nema, segjum 50 faðma frá honum, og búi hann sig til að fara að skjóta á þennan fugl, sem allir hjástandendur mundu kalla ímyndaðan, þá hagar hann sér eins og vitlaus maður, er brjáláður. Það sem geðveikralæknar nefna paranoia, er eftir því sem mér skilst, í því fólgð, að þættir úr annara meðvitund eða meðvitundum blandast huga hins veika og villa hann svo að hann hugsar og hagar sér eftir því sem á við aðra en ekki hann. Hygg eg að vísiðunum muni verða það mikill ágóði,

ef menn kunna að þiggja, að maður sem af alvöru leitar í vitið, og ekki vill dylja fyrir sér neina sína vitleysu eða mis-skilning, um stund hefir gengið af vitinu. Fyrir Íslendinga mun þetta reynast enganvegin þýðingarlaust, þaræð ýmsir afreksmenn að viti, eins og áður er á vikið, hafa fengið að reyna sig á þessari sömu gátu. En eg held því fram, að í norrænu máli, sem einnig er réttnefnd íslenzka, sé beinni brautir til rétttrar hugsunar en í nokkru öðru máli. Mun eg rökstyðja þessa skoðun síðar, og benda á, hvers virði hún getur orðið þjóð sem hefir komið sér upp háskóla sem ekki má verasvona alauður að útlendum norrænunemendum. Væri ekki svo, við svo kunnan og góðan kennara sem háskólinn hefir á að skipa í norrænum fræðum, ef útlendingum þeim, sem oss er annast um að læri íslenzku, (Norrðmenn o. s. frv., Indverjar) væru hér ætlaðar nokkrar ekki of óhöfðinglegar háskólagestavistir.

V.

Teile den Höllnern die merkwürdigsten Einsichten mit, und sie werden dich stumpf anblicken und stumpf an dir vorüberblicken, deine Mit-Höllner. (Und doch giebt es in diesem Lande der überwiegendsten Blauäugigkeit, mehr latentes (und niedergetretenes) Genie, als sonst irgendwo unter achtzig Tausenden).

Nokkrum sinnum hefir mig í vetur dreymt drauma, sem mér hafa þótt furðu

fróðlegir og eftirtektarverðir. Líklega hefði mig dreymt svo oft í vetur, hefði mér ekki nærri altaf verið bannað að sofa þegar hvíld gat farið að fást með morguninum. Því að það var ekki fram- an af nótt, heldur altaf morguninn, sem mig dreymdi þessa einkennilegu drauma, og helst eftir 7; get eg vanalega sofn- að á tímanum milli 7 og 9 ef fæst fyrir áhrifum utanað, þó að lítið eða ekkert hafi orðið úr svefni nóttina. En í all- an vetur hefir nokkru fyrir 7½ byrjað einhver glamrandi, sá hljómur, sem frem- ur öllu öðru bannar mér svefn, og stað- ið nokkra stund, og svo aftur nærri klukkutíma seinna. Hefir þetta óefað haft af mér marga fróðlega drauma og þó gert mér annað ennþá verra. En morguninn, sem mig dreymdi draum þann, sem hér segir á eftir, var, aldrei þessu vant, síðari glamrandanum lokið fyrir 8 og svaf eg mikið af tímanum milli 8 og 9. Frá þessu er hér sagt ekki af því að eg viti ekki að lesendum mín- um fyrst um sinn mun flestum þykja því ofaukið, heldur vegna framtíðarinn- ar, sem mun lesa ritgerðir mínar með meiri athygli og meira skilningi en sam- tíðarmenn mínir, og vita betur, að hverju verk mitt stefnir, þó að unnið sé af þreyttum, og gegn erfiðu skilningsleysi.

Kveldið áður en mig dreymdi draum- inn hafði eg talað við tvo mikla gáfu- menn, séra Guðmund Helgason og Þor- stein Erlingsson skáld. Hefi eg lengi veitt því eftirtekt, að það hefir mikil og

einkennileg áhrif á draumvitund mína, hverja eg hefi talað við á dagian, og þó miklu síður hvað það er sem þeir segja við mig, heldur en hitt hvað og hvernig þeir hugsa. Hvorugur þessara afburðamanna að viti lætur sér að vísu skiljast, að þegar eg t. a. m. segi þeim, að eg hafi séð og haft tal af íbúum annara hnatta, þá er eg blátt áfram að segja þeim frá staðreynd, en ekki frá neinni vafasamri útskýringu minni, sem ef til vill síðar kynni að reynaast röng; en þó er hugarfar þessara manna slíkt, að það hnekkir miklu síður hugsunum mínum, en hugarfar flestra annara manna, sem eg á tal við og greiðir fremur fyrir mér, eins og draumurinn sýnir, sem seinna segir frá.

VI.

Þessi merkilegu áhrif, sem eg nefndi, skilja menn betur ef menn vita og í- huga, að það er til það, sem nefna mætti heilageisla. Þegar eg mintist á þetta fyrst í smágrein í „Eimreiðinni“ 1912, hafði eg aldrei vitað þetta nefnt, en þó hefir það verið gert. Til er rit frá 1908, eftir dr. Kotik, kennara við háskólann í Moskva, sem heitir Die Emanation der psychophysischen Energie. Rit þetta hefi eg ekki séð, en v. Schrenk-Notzing getur um það í bók sinni Materialisationsphaenomene, 1914. Dr. Kotik hefir komist að þeirri niðurstöðu, að samfara hugsunarstarfiu (o. s. frv.) skjóti geislum frá heilanum. Og þessir

geislar geta haft áhrif t. a. m. á pappírsblað. Kotik lagði fyrir mann óskrif- að blað og svo myndabréfspjald; það hann manninn að hugsa mjög fast um myndina á bréfspjaldinu og horfa í nokkrar mínútur á auða blaðið, reyna að hugsa sér myndina á því. Þetta auða blað var síðan lagt fyrir mann á öðrum stað, sem horfði á það nokkra stund og gat svo sagt, hvernig myndin hefði verið á bréfspjaldinu, sem hinn maðurinn hafði haft í huga þegar hann var að horfa á þetta sama auða blað. Hér virðist hafa átt sér stað nokkurskonar eftirendurskin, fosforescens, „heilaljóssins“, og koma manni hér í hug tilraunir þær, sem leiddu til þess að dr. Gustave le Bon uppgötvaði það, sem nú er nefnt „radioaktivitet“; mætti ef til vill á þessari leið komast miklu nær en nú er, skilningi á „sambandinu milli sálar og líkama“.

En nú skal vikið að því, sem auðlesnara er.

VII.

Áður en sagt er frá sjálfum draum þeim, sem er aðalefni ritgerðar þessarar, vil eg hnekkja dálítið þeim hleypidóm, að draumar og vitranir þurfi að spretta af líkamlegri veiklun, því að þetta er hleypidómur. Að minsta kosti er það áreiðanlegt, að mig dreymir því fróðlegar, sem eg er styrkari og síður veikur. Kemur þetta ekki illa heim við það, að miklir draumamenn eða forspáir menn, sem segir af í sögum, voru vana-

lega hraustmenni, eins og t. a. m. Sverrir konungur og Sturla Þórðarson, sagnaritarinn, sem virðist hafa verið mikill maður og sterkur, eins og þeir frændur margir. Og yfirleitt má hér minna á fornmenn vora, sem voru draumamenn og vitrana í mesta lagi, og þó að þar væri í rauninni að ræða um aukning mannlegrar skynsemi á leið að því sem í Gimheimum gerist, með goðum, þá sótti þar auðvitað margt í heimskuhorf og snerist til vitþillis, eins og al-gengast er hér í ríki heimsunnar. En mikið ritgerðarefni væri það að segja frá norrænum spámönnum og vitringum frá öðru sjónarmiði nokkuð, og vænlegra til skilnings, en gert hefir verið. Njáll Þorgeirsson og hinn mikli og merkilegi en þó um of júðskaði sænski spámaður Emanúel Swedenborg, voru líkari en menn hafa haldið, og er það skaði mikill, að vér höfum ekki dagbækur hins íslenzka vitrings, sem ekki var Svianum síðri. Swedenborg varð ekki skygn eða ófreskur fyrr en hann var kominn yfir fimtugt, en dreymdi drauma merkilega áður. Líklegast þykir mér, að orðið ófreskr (sem er sama og *clairvoyant*) sé afbakað úr ófröskur, fráþærlega röskur, og er þetta mjög eftirtektarvert. Mætti hér minna á Gretti, þennan íslenzka Herakles, sem var ófreskur maður, og sá svo voðalegar sýnir, að jafnvel þetta afarmenni skelfdist við.

Grettissaga segir nokkuð óljóst frá þessu, en þó svo að vel má skilja. —

Það sem mig vantar til að vera það sem í fornöld var nefnt skygn eða ó-freskur (eða eitthvað líkt því sem með þessum orðum var táknað) er nú, að því er mér skilst, einmitt líkamleg hreysti, og það einmitt sú hreysti eða ná taugastyrkur, sem fast með góðam svefni. Ýmsir hafa gefið mér í skyn að það sem fyrir mig bar síðari hluta vetrar og vorið 1911, hafi stafað af veiklun. En því fer fjarri. Aldrei á æfi minni hefi eg verið jafnfjarri veiklun og þá; er það eini kafi æfi minnar, sem eg hefi mátt teljast sterkur, einkum eftir því sem þeir menn eru, sem ekki hafa æft líkamann í uppvexti. Þegar svefninn bilaði aftur, minkuðu kraftarnir og fyrirburðirnir hurfu að mestu leyti. Annað mál er það, að eg var ekki alveg laus við óráð stundum, fram á sumar 1911. Hafði eg ekki getað áttað mig á ýmsu sem erfitt var að átta sig á, en eg skil nú miklu betur.

Fyrr eða síðar munu menn skilja, að þetta er hérritað af því að eg hygg að það muni geta orðið til fróðleiks, en ekki af neinni yfirgnæfandi löngun til að tala um sjálfan mig. Sá sem hefir verið dálítið skygn og er í kunnugra lagi um þann mun, sem er á því, hvernig talað er við mann og svo um haun, og um þá mannþekkingu og þá velvild, sem er tíðkanlegust in inferno stupiditatis (þ. e. a. s. hér á jörðu), þarf satt að segja að herða huginn til þess að gera sjálfan sig mjög

að umræðuefni. Annað mál er, hvort það mun þykja einskisvert síðar, að gengið sé eitthvað á ríki hræsinnar.

VIII.

Draum þann sem hér segir, dreymdi mig 13. júní milli 8 og 9 um morguninn Upphafið man eg ekki vel; er oftast nær rugl í draumum fyrst og síðast, og kemur það mjög vel heim við þá skýringu mína, sem áður er um getið, að í draumlífinu verði samstilling tveggja heila og meðvitunda, hreyfingarlag eins heila ryður sér um stund til rúms í öðrum; það sem kemur í meðvitundina meðan samstillingin er að komast á eða hverfa, hlýtur að verða ruglingslegt og beggja blands eða meir. Svo getur um tíma, verði samstillingin fullkomin, alt orðið frábærlega ljóst, og líkt sem í vöku væri, og svo var í þessum draum, sem nú skal segja.

Eg þóttist staddur í sal einum. Var þar margt fólk samankomið, karlar og konur. Var mér sem eg væri þarna vakandi kominn. Væri einhver kominn hér til Reykjavíkur með góðri greind og eftirtekt, en án þess að þekkja nokkurn mann, eða skilja nokkurt orð, og án þess að vita í hvaða borg hann væri eða í hvaða landi eða á hvaða hnetti, þá mundi hann þykjast líkt staddur og eg var þarna í draumnum. Eg virti með atbygli fyrir mér andlitin; var svipurinn á fólkinu annarlegur, öðruvísi en á því fólki sem eg hefi séð í

vöku, en þó ekki mjög. Líklega er óhætt að segja að það hafi margt verið eins og dálítið afmyndað í andliti. Einnhvern grun hafði eg af því að eg mundi vera kominn í annan heim og hugði gott til að skoðast um.

Þegar út var litið, blasti við turn, þar sem blöktu margir fánar eða flögg (blökur). Eg sá þetta eins glögglega og eg liti það vakandi augum. Ekkert af flöggunum þekti eg nema eitt, og er vert að geta þessa, að því flaggi man eg vel eftir, rétt eins og eg hefði séð það í vöku, en hinum hefi eg gleymt. Munu menn, ef þeir hugleiða þetta, skilja betur, hvers vegna það er svo erfitt að muna drauma; til þess þarf að tengja við sína meðvitund ýmsa þætti úr annars vitund, eða annara, sem ekki voru manni hugleiknir áður.

Flaggið (eða blakan) sem eg kannaðist við, var með dönsku litunum, hvítur kross í rauðum dúki, en ekki var það þó danski fáninn, heldur merkiflagg það, sem krossflagg nefnist, og er með þríhyrnu lagi (stander heitir það á dönsku). Dumbrauðara var það á lit en eg man eftir að hafa séð nokkurt danskt flagg. Verið getur að þetta hafi verið merkiflög alt saman og var skift um eitt-hvað af þeim meðan eg horfði á þau, en ekki þóttist eg neitt skilja hvað þetta ætti að þýða. Aftur á móti skil eg vel að draumurinn stendur í nokkru sambandi við, að fánamálið er á dagskrá, þó að ekki hafi það mál vakið mikl-

ar öldur í mínum huga. En í svefni fá einmitt annara hugarstefnur yfirráð yfir því, sem mér er eiginlegra, og það því fremur á verra veginn, sem eg hef verr. Rétt undir það eg sofna, kann að bera fyrir mig fjöll og haf með þeim undrabláma sem eg hefi aldrei augum litið og ekki er til á þessari jörð; en þegar vilji minn hefir alveg sleppt tökum og eg er alveg sofnaður, koma slíkir undralitir aldrei í drauma mína og munu varla koma eða ekki, meðan hugsanir annara, sjálfum þeim til skaða, eru mér eins andstæðar og nú.

IX.

Mikið sá af lofti úr sal þessum er eg þóttist staddur í og var gott veður og bjart skin. Og er eg leit til loftins bar fyrir augu mér það sem mér þótti mestum tíðindum sæta í þessum draum, annað en það sem síðar segir. Eg þóttist sjá fugla tvo, var annar þeirra svartur og hafði eg aldrei slíkan séð; var hann að elta fugl, sem líka var svartur nema eitthvað hvítur á vængjunum. Og þessi ofsótti fugl var það, sem athygli mín einkum snerist að. Sá eg fugla þessa engu síður greinilega heldur en riturnar og kriurnar, sem eg var að horfa á fyrir skömmu af bæjarbyggjunni. Kom mér þarna að góðu haldi að eg hafði vikum saman (í Grænlandsför minni) af hinni mestu gaumgæfni athugað flug fugla, og reynt að sjá mismuninn á tilburðum

þeirra, annars hefði eg líklega ekki í draumi, þegar eftirtektin er svo miklu sljórrí en í vöku, orðið þess var, sem nú sá eg. Vængirnir á þessum ofsóttu fugli voru öðruvísi að beinalaginu en á nokkrum jarðneskum fugli. Kom það greinilega í ljós þegar hann vatt sér við á flóttanum undan alsvartri, að fingurnir í fuglshendinni voru með öðru lagi en á fuglum hér á jörðu og hreyfanlegir. Hér er, þótt ótrúlegt kunni að virðast, um greinilega athugun að ræða og ekki neinn heilaspuna; það er að segja, mér fanst þetta þegar eg vaknaði og hygg að mér hafi rétt fundist.

Komist hefi eg að því, að réttara muni vera vegna sumra lesenda minna, að geta þess, að eg hefi tekið háskóla-próf í náttúrufræði með framúrskarandi einkunnum, embættispróf, þó að ekki sé eg embættismaður og ætli mér ekki að verða, m. a. vegna þess að eg hefi meira að hugsa en svo, að eg hafi tíma afgangs til að stunda embætti.

X.

Eg horfði á leik fuglanna um hrið, og var ekki laust við að eg finði til ánægjublandinnar furðu er mér varð það ljóst, að eg sem er þó ekki neinn fuglafræðingur, hafði þarna gert athugun á fuglalífi annars hnattar. Kom mér síðar í hug, að undarlegir fuglar muni í draumvitrun eða „leiðslu“ hafa birzt fleirum en mér, því að svo stendur í Sólarljóðum, sem ort hefir einn af mestu

snillingum. íslenzkra og allra bókmenta (en góðu landar, verið ekki að halda að það sé fyrir hæversku sakir hinna fornu snillinga, sem oss eru ókunn nöfn þeirra sumra; það er mest íslenzku vanþakklæti að kenna, þessu sama sem vill spara skáldalaunin, þó að þúsundum þyki kvæðin góð):

Frá því's at segja
hvat fyrst of sá ek,
þá's vask í kvölheima kominn;
sviðnir foglar,
es sákir váru
flugu svá margir sem mý.

Það sést á þessu, að undarlega fugla, svoðna líklega — því kallar hann þá sviðna — hefir borið fyrir skáldið, er hann, líkt og síðar Dante, sem er stórum frægari, en þó ekki betra skáld, þóttist staddur í kvölheimum eða helvíti. Þetta útleggur skáldið eftir trú sinni svo sem hann sjái sákir fordæmdra; þarf eg varla að taka það fram, að eg er mjög á öðru máli um þessa „kvölheima-fogla“, og þykir þó athugun skáldsins hin merkilegasta.

Sá sem hefir fundið nýjar meginbrautir til sanns, metur marga mikils og engan einskis; en um margt verður hann að vera á öðru máli en jafnvel þeir, sem hann metur mest og það þó að ærið miklu torveldara sé að sjá, hvað muni sönnu nær, er hér er.

XI.

Vel getur hugsast, að það sem borið hefir fyrir höfund sólarljóða hafi verið

„skriðdýrafuglar“ annarar jarðstjörnu, líkir þeim sem lifðu hér á jörðu fyrir nokkrum miljónum áratuga (sbr. t. d. Tmr. bmf. 1904 „ritgerðin hreyfing og vöxtur). Það lá mjög nærri fyrir þann sem mik- ið hafði hugsað um eld helvítis, eins og miðaldamenn gerðu jafnan, að kalla slíka alveg fjaðralausa „fugla“ sviðna. Það var eðlilegt, að menn gerðu sér hugmyndir um einhvern annan heim meðan þeir vissu ekki að það eru til óendanlega margar sólar aðrar en sú sem þessa jörð vermir, og ennþá fleiri jarðstjörnur. En furðu gegnir það nærri því, hvað mönnum veitir erfitt nú á dögum, er þeir njóta þó góðs af hug- arafli Brúnós, Lamarcks, Spencers og margra annara, að átta sig á því hvað það er miklu skynsamlegra að setja slíkar sýnir sem segir af í hinu fræga kvæði Dantes, eða í sólarljóðum o. s. frv., og í ýmsum trúarsögum, í samband við mismunandi þroskastig lífsins á ýmsum hnöttum í þessum mikla og furðulega heimi, sem menn vita ekki um nein takmörk á, heldur en að imynda sér að þær stafi frá einhverjum öðrum heimi, eða eigi sér alls enga veru utan heila og meðvitundar þeirra sem sýnirnar sjá. Þessi síðarnefnda kenning verður lík- lega eitt af því, sem seinna meir, þeg- ar mönnum hefir tekist að stefna svo einhuga til skynsamlegra vits, að sam- band næst við fullkomnari og betri íbúa annara hnatta, verður nefnt til dæmis um það hvað þessu seinþroska mannkyni

hér á þessari litlu og erfðu jörð á út- jafri vitheims hafi verið ósýnt um heim- speki.

XII.

Vikur nú sögunni aftur að draum- um. Er eg hafði séð þessa fugla, þótti mér sem vissu væri fengin fyrir því, að eg væri staddur annarstaðar en á þessari jörð, þar sem eg sit og er að skrifa fyrir þá sem ekki fyrst um sinn munu skilja mig nema sumir, ef þeir verða þá nokkrir. En til þess að skilja mig ekki, er vissastur vegur að lesa rit- gerð mína með einlægum hug á að taka ekki eftir öðru en göllunum. Samt má nú enginn ætla að eg sé að biðja nokk- urn að taka ekki eftir göllunum. Það er þvert á móti einlæg ósk mín að les- endunum dyljist ekki gallarnir á rit- gerðum mínum. En líka óska eg þess, að ekki sjái lesendurnir fleiri galla en eru, og umfram alt, að ekki telji þeir það galla, sem einmitt eru bezta kost- irnir.

Jeg þóttist nú snúa mér að einum af mönnum þarna í salnum og spyrja hann í hvaða stjörnumerki jörð þessi væri, sem eg þóttist kominn á. En nú þótti mér undarlega við bregða. Eng- inn varð til svaranna, en furðusvipur kom á andlitin.

Eftir ekki langa stund segir þó mað- urinn við mig nokkur orð, ekki allfá. Og nú kemur hitt sem mér þykir merki- legast í draumnum. Eg gat gjörla

greint hvert orð sem sagt var við mig, framburðurinn var einkennilega skýr, minti á íslenzku, og líklega latínu, miklu fremur en á miðaldamállyzkur eins og t. a. m. ensku eða frönsku; a-hljóð yfir-gnæfði í málinu. En málið var mér með öllu ókunnugt; þó að eg gæti greint hvert orð, skildi eg ekki eitt, og hafði enga hugmynd um hvað maðurinn var að segja við mig. Sambandið milli mín og „sálufélaga“ míns á öðrum hnetti, var ekki svo viðtækt að eg vissi öllu hans viti, og mjög fjarri því, en var einkum í því fölgid, að það sem hann leit augum, kom fram í minni meðvitund eins og eg sæi það sjálfur, og með nokkru af haus sjálfakend; hafði eg svo, þó í svefni væri, nokkuð af sjálfs míns viti til að draga ályktanir af því sem eg sá með annars augum, en þó var það aðeins nokkur hluti vökuvitsins. Svefnvitið er undarlega tjóðrað og takmarkað. En hér kemur mér í hug sem oftast, að skilji menn ekki hugaunina, er þeim of tamt að hyggja orðin sem bera hana fram, gjálfur tómt.

Líklegt þykir mér, að sálufélaga minni einhverntíma geta fært sér í nyt athugun eins og þetta, að meðvitund mín var í því sambandi einnig við heyrnarfæri manns á öðrum hnetti, að eg gat greint það sem við hann var sagt án þess að eg þó skildi það. Hefði eg á annað borð getað skrifað, þá hefði eg getað skrifað upp hvert orð sem eg þóttist heyra, og málfræðingarnir fengið færi á að reyna

sig á máli sem ekki er til á þessari jörð, fremur en fuglarnir sem eg sá með annars augum. Áhrif lík þeim sem eg varð þarna fyrir í svefni, hygg eg það sé, sem koma mönnum til að gera það sem í postulasöggunni er kallað að tala tungum. Í vöku „heyrdi“ eg haustið 1910 orð á máli eða réttara sagt málum sem eg skildi ekki, og þótti mesta furða er eg náði einu sinni til skilnings á tveim slíkum orðum; en þá gat eg ekki skrifað og þau eru gleymd; þau voru ekki úr neinu máli sem eg kannast neitt við.

XIII.

Mér virðist sem mönnum ætti að veita hægar að líta skynsamlega á það sem hér er verið að segja frá, ef þeir vilja íhuga að nú talast menn við, landa á milli, þó að ekkert sýnilegt eða áþreifanlegt samband sé; hvor hefir sína vél ósamtengda hinn, en hundr- að mílur fjarlægðin, eða hvað það var. Er mér það fullkunnugt, að frá sumum hnöttum hefir verið talast við með eitthvað svipuðum umbúnaði. En hærra stig er „hugtal“ án verkfæra.

Ekki er eg einn um þá hugmynd að það megi sjá með annars augum. Swedenborg segir þar sem hann ritar um jarðatjörnurnar (On the earths of the Universe heitir enska þýðingin og er til hér á ldsbs.) að þeir sem eru í öðru lífi, eða hinu megin, hafi getað séð með hans augum. En allt sem hann seg-

ir frá ástandinu hinumegin, á við aðra hnetti, að því er mér skil t, en eg býst nú við, að mörgum muni þykja hitt miklu trúlegra. Credunt quia absurdum (menn trúa heldur því sem ótrúlegra er). En rit Swedenborgs voru mér alveg ókuun þangað til 1912. Eg hefi verið frásæiddur því sem menn nefna mystik, dulrænu eða dulspeki, og má heita það enn, þó að nú lesi eg dulræn rit með áhuga. En það er aldrei til þess að gleðjast yfir hinu óskiljanlega og dularfulla, heldur af því að nú hefi eg eigin athuganir til samanburðar, og sé glögt, að margt af því sem áður hefir verið talið óskiljanlegt og trúaratriði, má setja í samband við þá vísindalegu þekkingu sem þegar er fengin, og færa þannig út svið vísindanna. Mun eg í einu og öðru, og jafnvel í aðalatriði, hafa á móti mér bæði trúmenn og vísindamenn; hina fyrrnefndu m. a. af því að þeir eru hræddir um að hugarfar eins og mitt, stefni að því að svifta þá einhverju sem þeim er dýrmætt; en það er ætlun mín, að engin trú hafi nokkurntíma skapað sér eins glæsilegan „annan heim“, eins og þessi heimur mun verða, einnig oss, ef vér förum rétta leið. En hver sá leið, sem ekki er leið sannleikans, mun fyrr eða síðar verða ófær.

Vísindamönnum er aftur illa við heilaspuna og hjátrú, og ef þeir sumir heyra nefndar æðri verur og ódauðleika, þá verða þeir undireins hræddir um að þar sé einhver viðleitni til að halda aftur í

miðalda áttina, til andlegs ófrelsis og þess hræðilega niðurdreps fyrir mannkynið, sem af slíku leiðir. En ekki er hér slíkt að óttast; vil eg láta meta gildi hvernarr skoðunar eftir því, hvernig verkfæri hún er til rannsóknna, hvernig leið til skilningsauks. Koma hér að vísu til greina sum þau efni, sem mjög erítt er að rannsaka fyrir einn, og samtaka þarf við. Og einkum riður á að menn geti litið á slíka viðleitni án óvildar, eða mjög óbifanlegrar vissu um, að ekki sé hér verið á eða nálægt rétttri leið. Það er t. a. m. afleitlega óvísindalegt að vera sannfærður um að það sé rugl hjá mér að vera að tala um íbúa annara hnatta.

Einn slíkur var það, einn af þessum konungum, sem minst er á í „fyrirburðum“, sem eg „heyrdi“ segja að hann hefði horft á sum andlit hér á jörðu með mínum augum; þetta var haustið 1910, áður en eg vissi að Swedenborg hafði frá slíku að segja, og eg skildi þá ekkert í þessu; en eg man það ekki síður áreiðanlega en hitt hvaða maður það var sem eg talaði við áðan.

XIV.

Býsna ótrúlegt mun það þykja sem sagt var, að sjá megi í önnur sólkerfi með annara augum, af því að þar komist á það, sem líkja mætti við Marconi-samband; og þó gæti eg fært fleira fram þessari ætlun til stuðnings, en eg hefi gert, og eftir mínu viti get eg

varla efast um að hún er rétt. Reyni eg ekki að dylja fyrir mér, að margir eru mér fremri um margt; en að einu hygg eg mér engan fremri hér á jörð, óvilja á að ætla það sannleik sem er lygi, eða lygi og villu sem er sannleikur.

Saga lífsins hér á jörðinni virðist benda til þess að stefnt sé upp á við, til vitsambands milli hnattanna; og fyrst í draumi. Mun slíkt raunar mjög oft eiga sér stað (og hafa átt lengi), þó að vanalega sé ófullkomið, og menn hafi ekki áttáð sig á því ennþá.

En síðar, og því fyrr sem réttari spor eru stigin, verður þetta samband viðtækara og fullkomnara, unz allur þessi mikli og furðulegi heimur verður vort heimkynni. En langt er þetta undan, og því lengra sem fávirkunni tekst betur að troða þá niður sem fundvísastir eru á leið til sannleikans. Saga vísindanna og heimspekinnar sýnir hve feiki mikið hefir orðið ágennt í þeim efnum, og er þó ekki allt talið. Og saga Brúnós og Servedes og fleiri, sem kvaldir voru til dauða fyrir sakir vitzku sinnar og mannúðar, er þann dag í dag sögð af svo miklum sljóleik að það er bert hvorumegin söguritarinn, stundum Nobelsverðlaunamaður, hefði verið á þeim dögum, þó að hann verði nú að lúta nokkru af þeim sannleik sem þessir velgjörðamenn vorir fundu og kendu. —

En þetta sem menn nefna materialis-
ationir, efnitöku mætti nefna það, og

þó fremur líkaman, hygg eg sýni oss, hvernig íbúar annara hnatta, þeir sem oss eru skylda-tir, muni birtast hér fyrst. Er ekki víst að þess þyrfti lengi að bíða, ef tilraunir væri rétt gerðar. En til þess þyrfti þekkingin að aukast. Auðvitað er hér ekki um annað að ræða, en tilgátur, hvað líklegast þykir; en ýms rök mætti hér færa til. Menn verða að minnast þess, að eftir því sem talið er líklegast í vísindum, þá er hver líkami samsafn eða samband, eða ef til vill mætti nefna það samfellu, af ýmiskonar mjög margbrotnum hreyfingakerfum eða hvirfingum. Og líklegt er að hvert hreyfingarlag, sendi frá sér öldur, sem leitaat við að vekja sama hreyfingarlag, þar sem ástæður leyfa. Tilraunir sem gerðar hafa verið, virðast beinlínis benda til þess að líkamir fullkomnara lífs eða aflmeira á öðrum hnöttum, gætu komið fram hér, ef þeir hefðu nægan stuðning í jarðneskum líkömum og vitanlega líka í jarðneskum „sálum“. Til þess að reyna að skilja eitthvað í því hvernig þessi flutvingur verður, mætti ef til vill hugsa sér að hann væri í eðli sínu eitthvað skyldur flutvingi rafstraumsins á málmeffnum. Þetta er aðeins sagt til þess að gefa í skyn hvernig skýringartilraunir mínar stefna.

Nokkuð úr annari átt eru athuganir. Swedenborgs og indverskraspekings (sbr. guðspeki, þeosofí) sem benda til þess, að í sumum sólkerfum sé til svo full-

komnar verur, að þær flytjist af einni stjörnu á aðra, og birtist í ljósi miðlu; mætti hér einnig minna á trúna á, að Kristur muni koma „í skýum himins“.

Er hér undrunarefni mikið, og mis-skilninga og villu hætt. Og mis-skildar yrðu þessar hugleiðingar ef þær kæmu nokkrum til þess að missa nokkuð af áhuganum á þessari jörð, sem getur verið svo fögur, eins og þarna um kvöldið, þegar silfurblámaði sjóinn undan Eajunni, og lagði fyrir sævarilminn langt utau úr flóa.

En hér er svo margt, sem ríður á að reyna að bæta, og eg hygg að vér sleppum ekki til fulls við það sem hér er ófullkomið, fyrr en því er lokið; og það sem vér nú nefnum andlegt, nær ekki sinni fyllstu fullkomnun fyrr en það sem vér nefnum líkamlegt, er fullkomið orðið. Er hér mikið efni og erfitt viðfangs. En þó munu sumir þegar skilja, hvers vegna sú stefna eða þær, sem leiddu til fyrirritningar á hinu líkamlega, hafa verið og eru þessu mannkyni svo háskasamlegar.

Slík stefna, og svo of mikil gleymni á, og of lítill máttur þeirra sem bezt mundu, að skamma stund verður hönd höggi fegin, hefir því valdið að þar er nú of margt illa í rústum, sem bezt í öllu þessu mannkyni hefði mátt stefna til sambands við þá, sem lengra eru komnir. Þar heitir nú Íslendingar. En hvað sem verður, þá þyrfti ekki að líða

margar kynslóðir, áður þar risi úr rústum feegur, en jafnvel fegeurst var áður.

XV.

Dásamlegt fræði
var þér í draumi kveðið
en þú sátt hið sanna.

Sólarljóð.

Ritverk þetta minnir að því leyti á Sólarljóð að sagan um það sem fyrir bar í draumi, er mjög ofin útskýringa og hugleiðingaráttum ýmsum; gætir hér raunar mun meira vísinda en í snildarljóðum þeim er eg nefndi; en að ýmsu leyti öðru, er mér engin von annars en svo þyki sem langt sé á milli og Sólarljóða, til hins vegar. Mun hver sá sem nógu vel kann að lesa, kenna í þeim ljóðum, þó að ekki séu þau löng, arnsúg óvanalega máttugs anda.

Ög enn verður dvöl nokkur á draumsöggunni. Vil eg skýra frá því sem mér þykir líklegast um orsök til þess, að menn þögðu við fyrst og urðu undrunarfullir er eg þóttist spyrja, hvar í heiminum eg mundi kominn.

Að þetta sem mig dreymdi voru ekki neinir höfuðórar eða draumskrök, get eg varla efast um. Svo ótrúlegt sem það kann að virðast, þá mun eg hafa séð fugla fljúga í biljóna mílna fjarlægð, meðan eg vissi ekki af kríunum nokkur hundruð faðma frá mér. Þessa ætlan mína mega menn ekki kalla trú, í þeirri merkingu, að hún sé ekki á rök-

um bygð. Auk þess sem það er kunnugt af ýmsum sögum, sem rannsakaðar hafa verið eftir föngum (hér má vísa til fróðlegrar ritgerðar eftir Einar skáld Hjörleifsson í Skírni) hefi eg sjálfur nokkra reynslu í þessu efni; mig hefir t. a. m. dreymt húsbruna á sama tíma sem var að brenna hús í margra mílna fjarlægð; en húsbruna dreymir mig mjög sjaldan, ekki árum saman, svo eg muni. Vitanlega er hér aðeins um líkur að ræða; en dreymt hefir mig svo, að það verður naumast rétt að segja að þar sé aðeins líkur fyrir, að eg hafi skynjað í svefni það sem gerðist, hefir það þó verið aflagað nokkuð. En þessi draumur minn frá öðrum hnetti, sem hér segir, var framúrskarandi greinilegur og líkur vöku. Það er þess vegna sem eg segi hann; ekki af því að eg kunnist ekki miklu stærri „tíðindi að segja af himninum“ eða réttarasagt öðrum jarðstjörnum. Samstillingin milli tveggja heila tókst í það skifti óvanalega vel, þó að svo langt sé á milli, að ljósið er árum saman að fara þá leið. En það er seinfara mjög í samanburði við hugargeislana. Þó að eg fari ekki frekar út í það hér, þá hygg eg, að til útskýringar á þessum draum kunnist að þurfa gera ráð fyrir meðvitund mjög fullkominnar veru, sem vissi til beggja vor er samþættum stutta stund meðvitundir vorar, þó að þýsna langt væri á milli. Mun svo reynast, að tilveran er og verður miklu furðulegri en þær allra lygilegustu hugmynd-

ir sem menn hafa gert sér um hana. En sennileikann reynum vér á samhenginu við það sem áður er réttast vitað. Og vona eg að geta einhverntíma sýnt fram á, hvíllt afbragðs sambengi má fá í margt það sem menn hafa ekki skilið áður, ef menn færa sér í nyt mínar athuganir, og líta á hlutina frá því sjónarmiði sem þær veita. Það má ekki gleyma því, að þessi mikli og furðulegi heimur, er meiri en mikill og furðulegri en furðulegur.

Þegar eg þóttist spyrja í hvaða stjörnumerki þessi jörð væri, sem eg þóttist staddur á, þá var það í raun og veru sálufélagi minn eða draumaköpuður, sem spurði. Orðið sálufélagi hefi eg eftir þjóðsögunni, sem eignar Sæmundi hinum fróða það. Nú verð eg að minna á, að það er eigi neinn hugarburður úr mér að sálu- eða heila-geislan eigi sér stað; jafn framúrskarandi gáfumaður og þessi rússneski dr. Kotik, telur það sannað. Og vilja menn lesa í Andvara þ.á., frásögn próf. Ágústis Bjarnasonar um það, hvernig kona var dáleidd í meir en rastar fjarlægð, (þ. e. maður hafði sterk áhrif á hana í fjarlægð, einungis með því að hugsa til hennar) og hvernig Janet gat látið hana finna til í handleggnum, ef hann brendi sig, þó að hún væri í öðru herbergi. Það virðist undarlegt, að mönnum skuli ekki hafa orðið meira úr svo merkilegum tilraunum. — Eg hugsa mér nú, að eigi einungis hafi heilageislar úr öðru sólkerfi samlagast svo minni meðvitund,

að eg þóttist þar kominn, þegar eg svaf og vissi ekki af líkama mínum, heldur hafi einnig geislar frá mínum heila náð meðvitund þessa sálufélaga míns; og áhugi minn á að fá að vita eitthvað um þessa stjörnu var svo mikill, að þegar eg hugsa spurninguna sofandi, þá komu eigi aðeins orðin fram í haus meðvitund, heldur *segir* hann þessi íslenzku orð. Sálufélagi minn verður alt í einu eins og dálítið ruglaður, og fer að tala mál sem öllum var gersamlega ókunnugt. Af því varð þögnin fyrst og þessi undrun. Eins hlaut að verða þó að hann hefði endurtekið spurninguna á þeirra máli. Oss mundi furða stórlega, færi einhver hér í samkvæmi, sem öllum hefði virst óbrjáláður, alt í einu að spyrja á hvaða stjörnu hann væri staddur, og ekki sízt, ef hann hefði fyrst spurt að þessu á máli sem enginn kannaðist við.

Líður nú að enda draumsögunnar. Þótti mér sem mér rynni í skap, er maðurinn hafði svarað mér þessum orðum sem eg skildi ekki í draumnum; líklega hefir svarið verið þess eðlis, að sálufélagi minn þóttist hafa ástæðu til að reiðast því, en „reiðigeislarnir“ náðu minni meðvitund, þó að eg vissi ekki hvervegna reiðst var. Þóttist eg nú snúa mér að marni sem eg hafði ekki séð áður, og mér virtist vera þar fyrir öðrum, og sýna honum einhver merki þess að mér mislíkaði; þóttist eg mjög áfram um að fá svarað spurningu minni

um það hvar í heiminum eg væri kominn, og þann áhuga mun eg hafa lagt til í drauminn sjálfur. En þegar hér var komið draumnum, vaknaði eg, eða réttara sagt var vakinn, og um leið og eg vaknaði sá eg að eitt andlitið afmyndaðist eins og í kvöl.

XVI.

Oft hefir samtíðin — segir spekingur einn — talið þeim mönnum helzt ofankið í mannlegu félagi, sem eftiröldin sá, að einmitt höfðu unnið að hinu nýtasta verki.

Eg fekk ekki að njóta draums míns. Einmitt þegar hann var að verða sem fróðlegastur, var þessu sjaldgæfa sambandi slitið, með hringingu. Þegar orð mín fara að mega sín nokkurs, og menn fara að sjá að eg er að starfa að ýmsu því, sem mjög þýðingarmikið er fyrir sjálfa þá að hafi góðan framgang, mun eg biðja þá — og það þó að við útlent trúboð væri að eiga — að hlífa mér við ónaúðsynlegum hringingum. Það er satt, þó að menn trúi því fráleitt fyrst um sinn, að eg mun geta sagt þeim ýmislegt, sem býsna fróðlegt mun reynast, og sumt að eg hygg, sem ekki munu aðrir verða til að segja þessarar jarðar mannkyni, fyrst um sinn. —

Þegar eg vaknaði var tilfinning mín mjög lík því sem eg væri að koma úr fróðlegu ferðalagi; svo glögt var alt í huga mínum og óruglingslegt, sem það hefði borið fyrir mig í ferð. Orðin

sem mér þótti sem við mig væri sögð, hurfu þó óðara úr minni mínu og orðu ekki fest nema eitt; fór þar líkt og um flöggin, að það toldi af því að það hljómaði eins og orð sem eg þekki: gadda. Ekkert af hinum orðunum hafði eg heyrt eða séð áður.

Búast má við að það fari fram hjá mörgum lesendum fyrst um sinn, hvað þessi draumur er eftirtektarverður; mundi þeim þykja merkilegra ef sagt hefði verið frá stærri tíðindum, þó að lygisaga væri — eftir því sem forn-menn nefndu — eða ímyndun tóm. En menn ættu að hugleiða þessa athugun á fuglunum t. a. m.; eftir mínu viti fæ eg ekki betur séð en að það megi svo nefnast, þó í draumi væri. Það má minna á, að það er sannað, að fjarskynjan getur átt sér stað. Eunnfremur tilfinningasamband manna á milli. Auk sögunnar að ofan úr Andvararitgerð próf. Ág. Bjarnasonar, má nefna sögu sem Wallace getur um (í *Miracles* c. s. frv. bl. 257); er það merkileg samúðarsaga; en búast má við að ýms hjón sjái, ef þau athuga með greind, að samúðugra er þeirra á milli en þau hafa vitað, þó að ekki sé nú alveg eins og um Severnhjónir. Frú Severn finnur eins og högg á munninn einn morgun, á sama tíma sem maður hennar, í fjarlægð, er lostinn á sama stað af stýrisveif. Þeir sem vandlegast hafa rannsakað þessi efni, telja sannað að hugsunarsamband hafi átt sér stað milli manna,

þó að þúsund milur væri á milli eða meir; og sama má segja um tilfinningasambandið. — Vonandi skilja menn hversvegna eg nefni þetta, og að það er ekki af því að eg treysti betur annara reynslu en minni.

Vilji menn hugleiða þetta og annað slíkt með skynsemd, munu þeir sjá að það er bjánaskapur einn að ímynda sér að það sem hér er ritað, sé nokkuð í ætt við rugl. Enda er sannleikurinn sá, að fyrirataðan sem verður á því að menn sjái að hér er verið á réttri leið, kemur ekki af skynsamlegum rökum, heldur á aðalrót mína í hleypidómum þeim, sem leynast í fylgnum huganna. Er þar við rannman reip að draga.

XVII.

Enn er atriði sem atundur fyrir skilningi á þessum ritgerðum mínum, sem eg ætla að benda á, mér og beztu lesendum mínum til gamans, þó að eg kunnist að eiga þar á hættu að vekja ýmsar grunsemdir, sem væru mér alveg sérstaklega ógeðfeldar. Að vísu er óhætt að segja það, að allar grunsemdir annara um að eitthvert rugl eða ringl sé á hugsunum mínum, eitra fyrir mig; en sumar eru þó verri en aðrar. Verði eg einhverntíma ruglaður, mun eg ekki leyna því að svo hafi orðið, fremur en eg hef gert um suma þá hluti, sem mjög algengt er að reyna að leyna og ljúga um. —

Fyrir mjög mörgum árum var, eins og kunnugt er, uppi á Gyðingalandi maður sem Jesús nefndist. Sumir hafa raunar efast um að maður þessi hafi nokkurn tíma verið til; en sá efi hygg eg sé ástæðulaus. Geri eg ráð fyrir, að mjög margt sé satt það sem frá honum segir í guðspjöllunum, enda hafa fleiri menn honum ekki ólíkir uppi verið, á ýmsum tímum og í ýmsum löndum. Segir að Jesús hafi lagst út, og hafst við í óbygð um nokkra stund; bar þar fyrir hann undarlegar sýnir, og eina mjög líka þeirri vitrun Ólafs konungs helga, sem Snorri Sturluson segir svo vel frá í 202. kap. sögu hans; eins og Jesús þóttist Ólafur sjá yfir öll ríki veraldar, og er sú vitrun í sögunni nefnd heilagleg og stórmerkileg. Mætti um þetta meira rita, þó að ekki sé það hér gert. Þegar Jesús kemur úr óbygðum, virðist hann ekki hafa tekið til iðnar sinnar aftur, heldur farið að hafa undarlegar ræður í munni. Hann hefir mjög ríka tilfinning þess, að hann sé í einhverju mjög merkilegu og nánu sambandi við mjög fullkomna veru, sem hann nefnir föður, og segir að guðs ríki sé nálægt. En greinilega útlitun á þessari hugmynd eða þessum hugmyndum, er víst hvergi að finna í guðspjöllunum, enda ritaði Kristur því miður ekki sjálfur, einsog samtíðarmaður hans og líklega sálufélagi, spekingurinn Filó frá Alexandríu, sem einmitt hefir ritað sumt það sem hjálpar oss til að skilja hvornig á því

gat staðið, að Kristi fanst hann og „faðirinn“ vera eitt. Virðist Kristi í því og fleiru hafa svipað til eins af frægustu heimspekingum á síðari tímum, sem annars misskildi hann mjög að sumu leyti, Friðriks Nietzsche, að tilfinning þess að hin furðulegustu tíðindi væri í nánd, réði meiru hjá honum en skýr og rökleitin hugsun. Og verður þó að muna eftir, að lýsing guðspjallanna á Kristi er auðsjáanlega ófullkomin. Kristur virðist — eins og annar samtíðarmaður hans og ef til vill sálufélagi, Apollóníus frá Tyana, sem var svo fríður sýnum að fólk kom langar leiðir til að undrast hann í uppvexti — hafa verið ófreskur (clairvoyant) með afburðum, og hann studdi kenningu sína með því sem nefnt hefir verið kraftaverk. Þykir oss, sem höfum áttað oss á, að það sem nefna mætti lífgeislan á sér stað, ýmislegt ekki ótrúlegt í þeim sögum. Lífsafi hans var svo mikið og velvildin, að hann gat reist við fjör þeirra, sem sjúkir voru og máttfarnir. Það er jafnvel sagt um hann, einsog um Apollóníus, að hann hafi vakið stúlku upp frá dauðum. En vera má, að betra sé þó að trúa orðum Kristis sjálfs um að stúlkan hafi ekki verið dain. Og ekki tókst Haraldi hárfagra að vekja aftur til lífsins Snæfríði, sem hann hafði þó „unnað svo með ærslum“ að honum fanst varla líf að lifa eftir. Ef til vill hefði Haraldi tekist ekki síður en hinum öðrum hárrúðu mönnum, Kristi og

Apollóníus, hefði hann ekki svo marga drepið og drepa látið. Ýmsir lesendur Heimskringlu munu ef til vill hafa veitt því eftirtekt, að Haraldur konungur, sem var óvanalega stór og sterkur maður, og studdur af margra ást og samúð, var kominn nokkuð áleiðis með að vekja Snæfriði af dauða, þó að það væri ekki sjálfum honum ljóst hvaða tilraun hann var að gera. Virðist mér líklegt mjög, að Haraldur lúfa hafi gert fleiri kraftaverk en þetta, sem nú var reynt að vekja eftirtekt á; og kraftaverkamaður var Ólafur helgi niðji hans, eins og kunnugt er. En þeir frændur voru of grimmúðlega skapi farnir; miðar slíkt til að slíta sambandinu við slíkan máttugan lífsdrottinn, sem geislaði dýrð sinni inn í huga Filós og Plotíns, og svo mjög í huga Krista, að honum fanst hann stundum vera sama og þessi drottinn; (nokkurskonar paranoia); sbr. orð Krista: eg og faðirinn erum eitt. Minna þau á, og eru sjálfsagt af sama toga spunnin, einsog hin undarlegu orð „eg er hann“, sem höfð eru eftir persneskum og indverskum spámönnum. Hver sem með eftirtekt hefir lesið þessa draumskýring, og man eftir því að lífgeislan á sér stað, og samvitund getur komist á, eða sálufélag, mun flógt skilja af hverju það atafar, að dauðlegum manni getur fundist hann vera ódauðlegur guð: geislarnir úr huga guðsins fá um stund yfirhönd í meðvitund mannens. Slíkt hugarástand mundi

jafnvel líklega nægja til að sýna tilveru guðs eða guða, þó að ekki hefði vitneskja fengist um það á annan hátt. En orð Plotíns t. a. m., spekingsins mikla, sem enginn mun ætla að ljúgi, sýna berlega, að sjálfur hefir hann séð dýrðlegar verur sem menn nefndu guði; hafa fleiri verið til frásagnar um slíkt, og eigin reynsla mín kemur afbragðs vel heim við slíkar fornar frásagnir. Vilji nokkur telja mér trú um að einungis sé um staðlausar ímyndanir mínar að ræða, þá ætlar hann sér of mikið. Hefi eg fylstu ástæðu til þess að treysta mér betur til að dæma um það sem eg hefi sjálfur séð og heyrt, heldur en nokkrum öðrum til þess að dæma það sem hann þekkir alls ekki af sjálfs reynd.

XVIII.

Þetta sem sagt hefir verið nú um hríð, varð að fara á undan, til þess að betur skildist, hversvegna mér þykir svo fróðlegt í því sambandi, sem vikið hefir verið á, það sem segir í niðurlagi 13. kaf. hjá Matteusi. Þar er skemtilega tekið fram samt það sem mest hefir verið ýmsum fræðimönnum til fyrirstöðu, er þeir voru að boða lýðum einhvern nýjan sannleik.

Matteus getur þess, að þegar Jesús kom í ættborg sína og talaði fyrir fólkinu þar, þá „hneyksluðust“ þeir á honum. Er þetta ekki sonur hans Jóseps smíðs og hennar Maríu, sögðu þeir; höfum vér ekki séð hann vaxa upp án

þess að vér veittum því eftirtekt, að hann væri á nokkurn hátt líklegri til spámanns en fólk er flest? hvað ætli við séum að gefa gaum að orðum hans.

Bókin sem þetta er í, ein af vanskildustu og misskildustu bókum á jörðinni, (þó að þar sé margt ekki vanskilið hverjum þeim sem af sjálfum sér þekkir þá „trúarreynslu“, sem William James hefir svo ónógssamlega skilið og skýrt í frægri bók) er í svo margra höndum, að það gerir ekkert til, þó. að það sem eg nú hef ritað, sé ekki orðrétt eftir henni haft.

En þetta stendur þar orðrétt: „Og hann gjörði þar ekki mörg kraftaverk vegna vantrúar þeirra.“ Þetta skil eg þannig, að óvildar- og misskilningsgeislarnir frá sambæjarmönnum Krista, hafi að nokkru leyti lamað lífgeislan hans; kemur þetta ágæta vel heim við samúðarkenning mína. Af líkum rótum mun það vera runnið, að svo virðist, sem margir hafi þurft að vera samhuga, til þess að þeim gæfi hinar „heilögu og stórmerkilegu“ sýnir, sem vitruðust Grikkjum í helgileyndunum (mysterium) í Eleusis; og eins, að ekki mátti segja frá hvað það var sem mönnum vitruðist. Misskilningur og vantrú annara á svo ótrúlega hluti, mun hafa gert erfiðara fyrir að sjá sýnirnar, þó að í hofshelgi væri.

Heilgeislar, sem stafa af skilningi og velvild, efa alla viðleitni annara í þær áttir; en misskiln-

ings og óvildargeislarnir eru einnig nokkurskonar eiturskeyti, og miða til að hnekkja góðri viðleitni. Er þetta sem nú var sagt, í góðu samræmi við ýmislegt í kenningum indverskra spekinga (goðspekinga), þó að ekki hafi eg þessa vitneskju þaðan. Þetta er ekki sagt vegna fordildar, heldur af því að það væri misskilningur, ef lezendur mínir héldu að eg væri goðspekimönnum háður í lífsskoðun minni, þó að ýmislegt sé líkt. Hygg eg að mig hafi borið að líkum brunnnum og hina indversku spekinga, og hinn mikla spámann Emanuel Swedenborg, sem hinir austrænu goðspekimenn meta varla eins mikils ennþá og vert er. Swedenborg sá þó um sumt sem fyrir hann bar áður lauk, að það var ekki í öðrum heimi, heldur þessum: á öðrum stjörnum; virðist mér hann þar hafa verið á undan goðspekimönnum. Swedenborg var svo ágætlega skygn, að á síðustu árum hans bar fyrir hann loftskip; sá hann þar með sinni heilasjón (visio cerebrealis) hlut sem hann hafði aldrei búist við að sjá, og ekki var til á þessari jörð, á hans dögum. En þegar menn sjá með heilanum (eða annara augum), hættir þeim margfaldlega meir við að yfirsjást og missýnast eftir hleypidómum sínum, heldur en þegar um vanalega sjón (visio ocularis) er að ræða. Má þess vegna altaf gera ráð fyrir, að margt sé vanséð og misséð í vitrunum. Verður þar að fara bæði varlega, til að villast ekki út

í háskalega hjátrú, og djarflega, til að sitja ekki eftir í skaðlegri vanþekkingu. En mikill fjársjóður munu rit Swedenborgs, og eins athuganir goðspekímanna reynast þeirri vísindagrein, sem nefna mætti bioradiologi, lífgeislunarfræði, þegar menn vitkast betur, og vísindamenn fara að sjá glöggar en nú, að til beggja handa (þ: ekki einugis í hjátrúaráttina) má villast af leiðinni til sannleikans, út í andlegt ófrelsi. Megináskilyrði fyrir því að athuganir ófreskra manna geti komið til gagns, og vísindi orðið á þeim byggð, er að menn átti sig á því að alt sem slíkir menn skynja eða misskynja, er í raun réttir, í þessum heimi. Fyrr en menn láta sér þetta skiljast, er ekki haldið áfram stefnunni í hinum miklu upp-götvunum Brúnós.

XIX.

Sól er á lofti, og enga stjörnu sér aðra en dagstjörnuna. Fjöldi af öðrum stjörnum sendir oss að vísu geisla sína, en samakonar áhrif frá hinu mikla himinbáli sem næst er, hrífa svo miklu sterkar á heila vora, að stjörnugeislanna gætir ekki, þeir ná ekki að setja heilann í það ástand. að mynd af stjörnu komi fram í hugum vorum. (Eg hefi minst á þetta áður í þessum ritgerðum, en rek þetta hér dálítið lengra af því að það getur orðið mikið og frjósamant umhugsunarefni fyrir hvern fróðleiksgjarnan, og greiðir fyrir skilningi á sumu því sem á eftir kemur).

Margir gera sér ekki til fulla grein fyrir því, hversvegna þeir sjá ekki stjörnurnar meðan bjart er; en enginn efast um að þegar dimmir, muni heiðríkjan aftur blika í stjörnum. Hafa um þá dýrðlegu sjón farið hinum fegurstu orðum ýmsir spökningar og málsnillingar í bundnu máli og óbundnu, eins og t. a. m. Ciceró og Jónas Hallgrímsson. Og nú á tímum þarf enginn að óttast, að hann verði að undri og talinn ekki með öllum mjalla, þó að hann segi einsog Brúnó fyrst, að þessi smáu blikljós á himninum, fastastjörnur sem nefndar voru áður, séu sólir; og heldur ekki þó að hann geri ráð fyrir, að eigi aðeins séu sólir, heldur sólkerfi, og jarðstjörnur slöngvist kringum sólirnar, þó að ósýnilegar séu augum vorum hér á jörðu. En segi einhver, að á ýmsum af þessum ósýnilegu jarðstjörnum, í óhugsanlegri fjarlægð frá oss, eigi hann nokkurskonar kunningja, þá fer að vandast málið, og hætt við að slíkt verði talið ekki til vizku, fremur en hin djarfvitru orð Brúnós um fastastjörnur forðum. En þó er það einmitt þetta, sem eg segi; eg hefi „séð“ ýmskonar mannkyn, sjálfsagt á ýmsum jarðstjörnum; mér er kunnugt um haf og fjöll og ýmskonar berg á sumum þessum ósýnilegu hnöttum, um hús og borgir og dýr. Eg sé nú sem stendur engar stjörnur, og engar verur, sem ekki eiga heima á þessari jörð; en eg er jafn sannfærður um að eg hafi hvorttveggja

séð, og vissan um það byggist, þegar öllu er á botninn hvolft, á sérstöku heilaástandi sjálfs mín, og verður ekki á öðru bygð. Sannfæring mín um að eg hafi séð mann á götunni áðan, ris af sérstöku heilaástandi, sem kemur þannig fram í meðvitund minni; og alveg eins sannfæring mín um að eg hafi séð t. a. m. jötna, stærri miklu og öðruvísi á hörundslit en menska menn. En þó að eg geti í rauninni aldrei, eins og Schopenhauer hefir víst einna bezt tekið fram, rannsakað annað en mitt eigið hugarástand, þá er eg samt alveg sannfærður um, að án þess að maður hefði verið þarna á götunni, hefði aldrei það heilaástand og hugar komið fram, sem eg tákna með orðunum að eg hafi séð hann. Og sama er að segja um jötnana. Eg hefi gert margar og samfeldar athuganir á þessum jötnum, get t. a. m. sagt að taugakerfi þeirra er snarvirkara miklu en taugar menskra manna; og ætli einhver að fara að segja mér, sem hefi ástundað að skilja hugsanir hinna mestu spekinga, og sjálfur gert vandasamar rannsóknir, að jötnarnir og allar þeirra athafnir séu ekki annað en tilbúningur míns eigin heila, sem hafi tekið upp á því að skapa svo eg sá og heyrði, það sem mér hafði aldrei í hug komið að ætti sér stað, þá finst mér hann gera sig að barni í anda. Að þessar furðulegu verur sem eg sá, hafi ekki verið skapaðar af mínum heila, virðist mér eina víst og að maðurinn sem eg sá á

götunni, var ekki hugarburður úr mér. En því ólíklegra og óvanalegra sem það er sem einhver segir frá, og sé þess ekki kostur að ítreka athuganirnar þegar vill, því fremur ber að líta á, hvað mikla hæfileika sá sem sannfærst hefir um ótrúlega bluti, hefir til að athuga, og draga ályktanir af því sem hann athugar. Hygg eg að í þeim efn-um eigi eg skilið meira traust en margir; hefi eg svo að ekki verður móti mælt, oft gert óvæntar og merkilegar athuganir á svæðum, sem mjög merkir fræðimenn höfðu rannsakað á undan mér, stundum skömmu á undan, og stundum hefi eg athugað jafnvel það, sem nafnkendir vísindamenn höfðu einmitt tekið fram að þeir hefði ekki fundið á þeim svæðum. Hér ræðir um ýmislegt það, sem bæði má sjá og þreifa á. Og náttúrlega fer eg ekki að efast um það sem eg hefi sjálfur séð, þó að annar eins merkismaður í náttúrufræði og A. R. Wallace, hafi í hárrí elli, sennilega vegna þess, að biblíukúgunin frá barnsárnum fór aftur að fá vald yfir heila öldungans, látið í ljósi þá skoðun, að ekki mundi vera til mannkyn annarsstaðar en á þessari jörð. En að Wallace, þó fjörgamall væri, hraktist út í aðra eins fjarstæðu, getur hjálpað til að skilja, að ekki er auðhugsuð sú hugsun, hvaðan öll trú á guði og opinberun sé runnin. En það er mér angljóst orðið; „brjálsemi“ mín haustið 1910 hefir komið mér í skilning um það svo að ekki getur

verið um misskilning að ræða í aðalatriðum. Vitfirringin varð mér til heimskufirringar og mér auðnaðist að ráða þá gátu, sem svo margir hafa fengið að reyna sig á; virðist það vera í fyrsta skifti sem nokkur maður á þessari jörð hefir ráðið þá gátu. En í sögu hvers mannkyns hefst nýtt tímabil, þegar sú gáta er ráðin, og vísindalegar rannsóknir hefjast á þeim grundvelli. Þá fer að draga til þess að breyta megi svo batnaður sé í, tegundarnafninu *stupidus*, hinn heimski eða hinn fífski, sem bezt á við það mannkyn er þúsundum alda ssmán hefir uppi verið á þessari jörð, án þess að geta komist í skilning um ýmislegt það sem mestu varðar að vita, til þess að endir geti orðið á annari eins helvízku og styrjöldum t. a. m. og hverskonar mannskemdum og illvildarathöfnun.

XX.

Ekki skulu menn láta sér koma til hugar, að hugsanir þær, sem nú var sagt nokkuð af, séu lokleysa ein eða jafnvel vitfirring; heimskufirring er hér um að ræða, hina mestu. Og ekki skulu meun vera of fljótir til að vantroysta því sem hér er sagt, fyrir það eitt, að ýmsar mínar hugsanir reka þeir sig ekki á, þó að þeir leiti í ritum hinna frægustu spekinga. Það þarf ekki mikla þekking í sögu til að sjá, að það er óvarlegt mjög, að vera fljótur að dæma þá dóma, sem miða til að

hnekkja viðleitni þeirra, sem leggja stund á að auka ríki sannleikans. Saga vísindanna sýnir ömurlega, að hinar merkilegustu hugsanir og athuganir hafa vanalega átt litlum skilningi að fagna fyr-t, og litillar samúðar notið oft þeir, sem einmitt hefðu getað orðið öllum lýð að mestu liði. Því að vitkun er undirrot allra umbóta á högum mannkynsins. Ríki heimskunnar — og þessir ófíðartímar sýna bezt hve máttug hún er ennþá — væri sannilega undir lok liðið á þessari jörð, ef ekki hefðu jafnvel vísindamenn verið of sljóir og stundum beinlínis einsog ófúsir á að láta sér skiljast, hvar vaxtarbroddur sannleikans var, og að þar var kalhættast og mátti þó sízt kala. Hefir þetta nokkuð komið af því að menn hafa viljað halda áfram sinni stefnu, en áreynsla mikil að breyta henni; vita altöf fáir ennþá, að það að hugsa er erfiði; má líkja hverri nýrri hugsun við vandasamt stökk sem lengi þarf að æfa sig undir ef vel á að takast. Almennigur víðar en hér á landi, á eftir að átta sig á því, hvílíkur þjóðarskaði það er, þegar vísindamenn og listar, verða að hafa í hjáverkunum það starf sem þeim er hugfólgnast, eða lenda í fátækt ella, og geta þá heldur ekki unnið af alefli. Að vera skamm-sýnn er ekki nærri eins oft og menn ætla, sama sem að vera hagsýnn.

En þakkarverð framför er það frá því sem áður var, að nú þarf enginn að óttast að hann verði bundinn við

staur og brendur, þó að hann hugsi einhversstaðar framúr.

Til dæmis um hvað mikið hefir vant að á að vel væri, jafnvel löngu eftir að hætt var að svifta menn frelsi og lífi fyrir mikil afreksverk mannkyninu til vitkunar, má nefna sögu Thomasar Youngs. Á það ekki illa við hér, því að Young var maður sem skildi margt um geislan betur en áður hafði gert verið. Var hann einn af ágætustu gáfumönnum sem uppi voru í Evrópu á öldinni sem leið, ef til vill eitthvað svipaður afreksmaður að viti og eðlisfræðingurinn Faraday eða jarðfræðingurinn Poulett Scrope. Á enska ríkið, og alt mannkyn, sliikum mönnum miklu meira að þakka, en alment er viðurkennt. Þegar minst var á Young í blöðum eða tímaritum — eg hefi þetta eftir áður nefndri bók Wallace — þá var það líkt og í þessu sýnishorni: „ennþá einn fyrirlestur, og í honum ennþá meira af heilaspuna, af villum, af ógrundvölluðum tilgátum og ástæðulausum tilbúningi, alt á sama svæði, og frá hinum frjósama en þó svo gagnslitla heila þessa sama æfinlega dr. Youngs“.

Ennfremur er sagt, að þessar kenningar Youngs leiði ekki til neinna nýrra tilrauna eða rannsókna.

Þannig var andinn í þeim ritgerðum, sem réðu því, hverjum augum þúsundir manna litu á Young og starf hans. Virðist ekki ósennilegt, að Young hefði orðið eldri, og afrekað ennþá meir, hefði

löndum hans verið sannar um hann sagt. Var sannleikurinn sá, að þetta var einn af máttarstólpum vísindanna, framúrskarandi í meir en einni vísindagrein og eigi aðeins ágætur að þekkingu heldur einnig að ritsuild. Og meginþætti í vísindum vorra tíma, má einmitt rekja til hugsana sem fyrst fæddust í hinum frjósama heila Younga.

XXI.

Grosse Einsichten, wie solche der hier ange-deuteten ökologischen Einteilung der bewohnten Himmelskörper zu Grunde liegen, sind die schwierigsten Anfänge eines Brückenbaues, der uns einst aus der Hölle weg, zu den Göttern führen wird; (vorausgesetzt, dass es nicht bei der Hölle bleibt).

Af þessu sem sagt hefir verið má engiun ráða að nokkur, sem er það alvara að leita sannleikans, — sem veit að einungis á þann hátt, getur hann verið í liði með þeim sem er fullkomið af, fullkomin fegurð, fullkomin ástúð, þegar allur sigur er unninn, — sé haldinn af hégómlegri löngun eftir hrósi og ytri viðurkenningu; hafa menn stundum, nokkuð af skynleysi og nokkuð af illgirnd, brugðið þeim um slíka hégómagirnd, sem lengi voru þagaðir eða niðdir niður, en brugðu stundum fyrir sig að geta þess ef eitthvað hafði verið sagt eða gert þeim til lofs, af því að þeir vissu að gagnvart skilningskortri

almennings, stóða engir eigin verðleikar þeirra sem helst vinna að vitkun, heldur aðeins viðurkenning annara á verðleikunum; sbr. ritgerðina íslensk heimspæki, Skírnir 1908.

En til þess að vera ekki bagaður í starfi sínu, er nauðsynlegt, að einhverjir, og helst sem flestir, sjái að verið sé að vinna það sem nýtilegt er, ekki s'zt ef um slíkar rannsóknir er að ræða sem hér segir nokkuð af. Segi eg ekki það sem á eftir fer, af því að eg viti ekki, að sumir, sem vita of lítið í lífgeislanarfræði, munu telja það vitleysu, sjálfum sér og mér til skaða. En þó veit eg til sanns og finu glöggar og glöggar, hvornig misskilningshugsanir annara liggja yfir mér einsog nokkurskonar þoka, vaða inn í huga minn þegar eg sofna, og spilla og aftra þesskonar sambandi, sem lýst hefir verið í þessari ritgerð — menn verða að muna, að fjaráhrif hugsana eru sönnuð — en þanna ennþá miklu gjör, að geislar frá hinum dýrðlegu og ágætu verum sem Gimheima byggja, geti náð huga mínum, mér til styrktar og vitauka. Það þarf ekki nema þunt þokulag til þess að taka fyrir sólskinið. — Hinum bygðu hnöttum virðist mega skifta frá sjónarmiði líffræðinnar í ýmsa flokka, eins og t. a. m. Gimheima, þar sem dauðinn er sigradur, hið mikla samband komið á, og goðir, hinir „réttláta skína eins og sól-in“; og svo Helheimana eða Helvíti, þar, sem er illvild, þjáningar og dauði,

og menn eru ekki einusinni farnir að skilja, að alt líf stefnir að slíku sambandi sem vikið var á. Í hvaða flokki þessi jörð er, þarf víst ekki að taka fram, þó að miklu verri séu Helvítin sum og til þeirra stefnt með hverri mannskemd, hvort sem er af grimd eða fávizku. —

Misskilningsþokan þessi sem eg gat um, hefir aukist síðan menn fóru að lesa þessa ritgerð. Örfáir hafa lesið hana með þeirri tilfinning, að nokkuð sé verið að vinna fyrir þá, örfáir hafa skynjað, hvað það er sem er unnið hér og hvar í slíkum ritgerðum. Og þó erum vér, sem metum mikils það sem á einhvern hátt er vel gert, ennþá með þakklæti að lesa það sem ritað var af skilningi og mannið, fyrir hundruðum og jafnvel þúsundum ára. — En eftir að hafa lesið þessa ritgerð, gera margir sér ennþá lægri hugmyndir um athugunarafi mitt og dómgreind, en áður; nærri ótrúlega lágar, sumir. Mundi eg geta farið miklu fleiri slíkar „ferðir“, sem sagt hefir verið af, og fróðlegri, ef einhverjir, og helst margir af lesendum mínum, létu sér skiljast, að skýring mín á eðli drauma er í aðalatriði rétt, og að þegar eg segi þeim með fullri vissu, að eg hafi séð íbúa annara hnatta, þá segi eg satt, segi þetta ekki af því að eg sé fábjáni, heldur af því að eg hef hinar gilduatu ástæður til sannfæringar minnar; hér er ekki um „trú“ að ræða, heldur visindalega sannfæringu,

enda má sjá eftir á, að frá sjónarmiði verðandispekinnar (evolutionism) er það sem eg segi, ekkert ósennilegt, heldur þvert á móti. Eg hef notað mér þann grundvöll sem Herakleitos hefir lagt, Lamarek og Spencer og aðrir, til þess að reisa á honum íslenzka heimþeki. Og þó fært fleira í undirstöðurnar og séð sannleikann sumtáðar, þar sem vísindamenn ýmsir hafa haldið að enginn væri. En þó fer því hið fjarsta að á þeirri leið, sem hér er farin, verði vakin upp aftur forn hjátrú; gæti menn þess vel, að þeir skilji ekki um of orð mín eftir hleypidómum sínum. Hér er einmitt verið á þeirri leið, sem til fulls liggur burt frá allri hjátrú og mun leggja undir yfirráð vits og greindar einnig það sem svo mikið hefir verið talað um — nærri því eins og það væri hápp — að engin skynsemd næði til. En hinn mesti sannleikur er oft býsna „úmáttuligr“ fyrst, og hefir oft orðið að lúta í lægra haldi — í Helheimum.

XXII.

Hver sem hyggur einhver meginsannindi rugl eitt og staðleysu, heimskar allan huga sinn.

Geri menn nú dálitla tilraun, og aðstoði mig í þessum rannsóknum, sem sjálfum þeim stefna til mikils góðs. Geri lesendur mínir ráð fyrir, áður en þeir sofna, rétt til reynslu, að eg hafi rétt fyrir mér, að það megi komast í slíkt samband við þá sem á öðrum

hnöttum búa, að dreyma megi líkt því sem menn væri sjálfir staddir á svo furðu fjarlægum, og þó að öðru ennþá furðulegri stöðum. Hæfi menn svo þann sið, þegar þeir vakna að morgni, að hyggja anöggvast að því hvað það var sem þá dreymdi — en sleppi ef til vill fyrst um sinn forntísku draumatrú sinni; slíkt má taka betur upp síðar og hafa vísindi við.

Ef — eða þegar — svo einhverjum skilast einhvern morgun, af eigin skilningi, að hann vaknar frá því að sjá sem með eigin augum, það sem fram var að fara á öðrum hnetti, þá hefat nýtt tímabil á æfi hans; mun hann brátt, ef mér ekki skjátlást, verða þess var, að skilningur hans hefir magnast, tengisfl hugsananna aukist. Mun honum einnig þykja mun rýmra um sig en áður, og una betur hag sínum, þó að við heldur þröngan kost eigi að búa.

Ekki sízt vil eg biðja elskendur að gera þessa tilraun, og gæta vel að, hvort þau dreymir ekki bæði sama, eða réttara sagt nokkuð líkt. En muna verður eftir því, að svo mjög sem mönnum hættir við að missýnast í vöku, þá er þó margfalt hættara við slíku í ævni (visio cerebrialis); til þess að athuga vel í draumi verður að vaka vel og taka vel eftir um daga. Hvet eg engan til þess að fara að lifa í draumum um daga, fremur en í öðrum endurminningum.

Mun eg svo enn segja nokkuð af „ferðalagi í annan heim“, í þeirri von

að það verði til skilningsauka. En fyrst ætla eg þó, í stuttu máli, að vekja eftirtekt á því, hvernig það sést í ljósi hinnar nýu lifgeislunarfræði, að draumlífið er næsta líkt því ástandi, sem nefna mætti tvíveru (double personality) eða sáluskifti, og stundum kemur „af sjálfu sér“, þannig að maðurinn verður einsog umskiftingur, einsog skiftiast á í honum tvær sálir; en stundum má framleiða með svafningu (dáléiðlu) En í svefni er þetta algengt, ein og eg hefi leitast við að sýna nokkuð framá, og einmitt orsök draumlífsins: geislan vakanda eða nokkuð af henni, nær svo miklu valdi í sofandi líkama, að það er nærri því einsog hann hafi skift um sál. Er engin furða, þó að oft gangi illa að muna drauma.

XXIII.

Non solum mihi, prope defesso, cum propria stupididitate dimicandum, sed etiam cum „aura stupidifica“ ceterorum, et non cum aura solum.

1.

Það er alt annað en auðvelt viðfangs efni, að sýna framá að Íslendingar séu öðrum Norðurlandþjóðum nauðsynlegir til þess að þær geti fullkomlega rétt við eftir málsþilling og vitsmunamíssi miðaldanna, og orðið þar sem þær eiga að vera, sín vegna og als mannkyns, í fylkingarbrjóstinu á braut rétttra framfara. Það er ekki árennilegt, að sýna fram á þetta um þjóð, sem er í

jafnmikilli órækt og Íslendingar eru ennþá, og jafn þrásnuin til fylgis við margt erfðilega fjandsamlegt því sem bezt hefir verið íslenzkt. En þó verður þetta að gera, ef ekki á verri framtíð fyrir íslenzku þjóðinni að liggja, en skyldi. Og ekki sízt af þessum ástæðum, er mjer það áhugamál, að landar mínir skilji, eða vilji láta sér skiljast, að þótt hér sé Íslendingur á ferð, og stefni eftir því sem sjálfum honum þykir líklegast, þá er þó verið á vísri leið til vísinda um mikilsvarðandi efni, sem alt hefir verið á reiki um áður, af því að undirstöðuna vautaði. En undirstaðan í þessum efnum, er nákvæmari athugun en áður. Því að það er það sem eg legg til málsins, og réttari ályktanir, en heilaspuna einmitt miklu síður en áður.

2.

Ekki þykir mér ólíklegt, að það verði upphaf mikilla tíðinda, þegar það verður alment vitað, sem vita má, hér á landi fyrst, um eðli drauma. Og skal nú enn gerð nokkur tilraun til að mönnum verði erfðara en áður, að láta sér ekki skiljast hvað draumar eru.

Það er fjarskynjunarþátturinn í draumlífinu sem eg vil sérstaklega vekja eftirtekt á, og hvernig sú fjarskynjun verður. Hugir vakanda og sofanda samþættað, meira eða minna, af því að vit eða heilageislun vakanda, nær yfirráðum í meðvitund sofanda, þar sem skilyrði eru fyrir samstillingu. Studdist eg við

rafgeislun, eins og hún er t. a. m. notuð í þráðlausri rafritun, til að skýra þetta. Munu ekki sízt þeir sem meira vita um gerð heilans en eg, geta séð að þessi aðferð mín er eðli vísindanna fullkomlega samkvæm, enda skýrir þetta svo auðskilið er, hvernig fjarskynjan og „hugsanaflutningur“ getur átt sér stað; en ekki hugkvæmist mér nein önnur aðferð til að skýra það, enda veit ekki til að það hafi verið gert¹⁾.

Nú má snúa þessu nokkuð fyrir sér á ýmsa vegu til þess að það skiljist betur. Heilageislun vakanda vekur í sofandi heila líkt ástand því, sem hún stafar af sjálf, þannig að ef t. a. m. A. er á ferð úti og sér örn, þá getur tilsvarendi heilaástand, *hugarmyndin* af erfninum, flutt yfir í vitund B. sem liggur í rúmi sína og sæfur, og dreymir hann

1) Eftir að þetta var ritað, hefir prófessor Ágúst Bjarnason, sagt mér býna eftirtektarverðar sögur af Jóhannesi hinum draumskygna, sem kallaður hefir verið drauma-Jói. Kann eg dr. Ágúst þökk fyrir að hafa vakið eftirtekt mína á þessum manni. Vil eg óska Íslendingum þess, að þeim andnist að láta sér farast svo við þennan mann, að ekki verði þjóðarskömm. Þessi maður virðist hafa fjarskynjunargáfu á óvænlega háu stigi, þó að hún sé ekki komin fram í vökvitundinni enn, svo mikið beri á; mundi hann líklega geta orðið oss til mikils og áriðandi fróðleiks ef rétt er á haldið. Honum ríður á að fara ekki að missa svefn. Hann er nú á sama aldri og Swedenborg, þegar hann varð skygn í vöku. Réttast væri líklega að ráða honum til að hanna alveg að spyrja sig í svefni, fyrst um sinn.

þá að hann sjái örn (eða ef til vill hrafn, hafi hann ekki séð örn sjálfur í vöku). Vér gerum ráð fyrir að nokkurakonar sálufélag komist á með A. og B., og getur það verið á svo háu stigi, að B. þykist sofandi vera það sem A. er vakandi. Enn má segja þetta þannig, að andi eða sál A. hafi farið í B., eða að B. sofandi sé nokkurakonar andlegur umskiftingur, sáluskifti hafi átt sér stað. Gerum nú ráð fyrir, að A. líti í spegil; þá dreymir B. að hann sjái sjálfan sig. Furðar hann sig í svefninum ekkert á því, að hann sér annað andlit en þegar hann leit í spegilinn daginn áður. En sé draumurinn skýr, áttar hann sig þegar hann vaknar á þessu breytta útliti, og þegar hann er spurður um drauminn, segir hann að sig hafi dreymt, að hann væri orðinn (með einhverjum tilteknum hætti) öðruvísi en hann er. Eg hef átt tal um þetta við framúrskarandi gáfumenn, er slíka drauma hafði dreymt, og hafði enginn þeirra að því er mér virtist, áttað sig á því, að það sem gerst hafði, var í raun réttir þetta, að í draumi hafði honum þótt annar maðar vera það sem hann kallaði sjálfan sig, að hann hafði í svefninum sjálfskend eða sjálfvítund annars manna. Ekki er mér heldur af bókum kunnugt um að menn hafi áttað sig á þessu sem eg gat um, en það er meginatriði þegar skilja skal drauma, og að því er mér virðist, er engin leið að skýra það

öðruvísi en hér hefir verið gert. Sjálf-
an hefir mig oft dreymt að eg
væri öðruvísi en í vöku, og var lengi
áður eg áttaði mig á, að sofandi hafði
eg þózt vera annar maður, en vakandi¹⁾.
— Sé litid yfir alt líf mannsins, í svefni
og vöku, þá er það ljóst, að hann hefir
ekki eina vitund, ekki tvær (double con-
sciousness tvívitund eða double self, tví-
vera) heldur margar. Margvisleg sáluskifti
eiga sér stað, „andar“ eða „sálir“ margra
annara, fara í manninn í svefni. Verð-
ur oss þetta ennþá ljósara ef vér ihug-
um það sem nefna mætti tvilyndi eða
tvívitund, eða sáluskifti. Gerum vér
þá það vísindamannsbragð, að sjá lík-
ingu með því sem menn hafa ekki átt-
að sig á fyrr að væri sama eðlis, og
skiljum með þeim hætti, hvorttveggja
betur en áður. Það er með þeim hætti,
sem menn færa út ríki vísindanna, og
er óhætt að ráða hverjum sem vill
glöggva sig betur á þeirri aðferð sem
hér er höfð, til að lesa hinn fróð-
lega 4. kafla í bók dr. Guðm. Finn-
bogasonar, Hugur og heimur. Er það
mesti miðskilningur að halda að það
sem er vísindalegt, þurfi nauðsynlega
að vera leiðinlegt, eða torskilið. Það
sem mikið erfði hefir verið að skilja
fyrst, má ef laglega er að farið, gera
greindum lesendum auðskilið og skemti-
legt að lesa. —

3.

B-zt er til að átta sig, að hugleiða
fyrst þau sáluskifti (sálflutning, tví-
lyndi) sem kemar fram við vísindalega
tilraun. Læt eg nægja, að nefna eitt
slíkt dæmi, og tek það úr bók eftir dr.
B. Sidis (The psychology of suggestion,
1911). Er formáli fyrir bókinni eftir
nafnkunnan sálfræðing, William James.
Sidis gerir tilraun til að skifta um sál
í heilbrigðum manni sem hann nefnir
F. V., og gat fengið sál dr. Deadya,
læknis sem við-taddur var tilraunna og
sjálfur skýrir frá, til að fara í hann;
(áðurnefnd bók bls. 255). Dr. Sidis
svefur (hypnotiserar) F. V., og segir
þegar hann er svafður og viljalauz, að
þá er hann hafi verið vakinn aftur,
skuli hann, að gefau merki, halda að
hann sé dr. Deady. Þessi tilraun til
að gera umskifting úr F. V., tókst
ágætlega. Þegar merkið var gefið, varð
F. V. einsog höggdofa fyrst, og augu
hans döpruðust; en eftir skamma stund
jafnadi hann sig aftur, og þá hafði hann
gleymt hver hann var, en hélt að hann
væri dr. Deady. Audi Deadya var far-
inn í F. V. svo rækilega, að hann mundi
ekkert eftir sjálfum sér en vissi vita
Deadya. „Hann lét nærri því í ljósi
minar instu hugsanir“, segir dr. Deady.

Hver maður hlýtur nú að sjá hvað
þessi sáluskifti F. V. eru lík draumi
þeim, er mann dreymir, einsog hann
væri annar maður, og hvað þessi tilraun
sýður þá tilgátu, að sáluskiftin í svefni,

1) Hér ræðir um það sem framtíðin mun
telja undirstöðu athugun.

stafi einsog þarna eftir svafninguna, af heilageislun frá öðrum manni. Því þetta, að „sál“ Deady's fer í F. V., skýri eg auðvitað þannig, að heilageislun Deady's hafi framleitt það ástand sem hún stafaði af, eða komið á sínu „öldulagi“ í heila F. V., sem bugaður hafði verið og búinn undir þessa samstillingu með og í svafningunni. — Hafa verða menn það hugfast við þessar skýringartilraunir, að enginn vafi getur leikið á því að heilageislun á sér stað; sjálfur hefi eg séð slíka geisla (í rauninni sá eg þó ekki að þeir kæmi frá heila heldur frá höfði); hefi eg einsog áður er á vikið, enga ástæðu til annars en að treysta sjálfum mér betur til að dæma um mínar eigin athuganir, heldur en öðrum um það sem þeir hafa ekki séð.

XXIV.

Hver góð athugun og hver góð hugsun er leið að annari betri.

Umskiptingsástand F. V., hefir ber-sýnilega verið mjög líkt draumi. Hefði F. V. munað eftir þessari leiðslusál sinni þegar hann tók aftur sitt eigið vit, þá hefði hann sennilega sagt hafa dreymt að hann væri orðinn læknir, en ekki áttað sig því, að í draumnum var hann sem annar maður.

Sáluskifti mjög lík þeim sem dr. Sidis gat þarna gert með tilraun, verða stundum „af sjálfu sér“. Sidis segir t. d. (bls. 132) frá stúlku sem nefnd er Alma

Z. Stúlka þessi hafði verið mjög ef-nileg, hæði til bóknáms og líkamisþróttar, ofþreytist í höfði, veikist, og eftir það fer að koma fram í henni stundum eins og önnur sál. Í þessu umskiftings-ástandi, var líkast því sem hefði farið í hana andi Indíanastúlku; hún hafði þá sínar sérstöku endurminningar, sitt sérstaka orðfæri og sína sérstöku þekk-ingu, aðra en þá sem hún hafði sflað sér á skólaárum sínum. Útskýring mín er sú, að eins og það var andi Deady's sem kom fram í umskiftingsástandinu, eins hafi það verið Indíanastúlka — og auðvitað lifandi stúlka en ekki dauð — sem með fjargeislunaráhrifum, stilti meðvitund Ölmur eftir sinni. Ekki þykir mér ólíklegt, að Ölmur kunni að hafa dreymt einhverntíma, áður en hún veiktist, að hún væri slík stúlka, og væri það máli mínu mjög til stuðnings, er þessa getið hér til þess að þeir skuli fremur grenslast eftir slíku, sem kunna að eiga kost á að rannsaka slík sálu-skifti. Hefðu þeir dr. Sidis og dr. Deady betur skilið þýðingu þessarar tilraun- ar sem af er sagt, þá mundu þeir óef- að hafa reynt að komast eftir, hvort ekki hefði svipuðu umskiftingsástandi viljað bregða fyrir í draumum F. V. eftirá.

Alma giftist, og urðu þá enn sálu- skifti; fór að koma fram í henni einsog karlmannssál, á köflum. Er það ekki svo undarlegt; má víst oft á elskend- um athuga einhverja veru af sáluskift-

um. Sjálfur hefi eg átt kost á að at-
huga, á kvenmanni sem eg var nákunn-
ugur, ástand sem virtist talavert á leið
að því að vera sáluskifti. Hugur þess-
arar komu breyttist svo stundum, að það
var líkast því sem andi manns, sem
hún unni mjög, færi í hana; og í eitt
skifti, þegar mikið bar á þessu, sá eg
greinilega svip þessa manns yfir kou-
unni eða réttara sagt í kringum hana,
því að það var eins og svipurinn kæmi
fram við geislun frá henni. Ýmsir les-
endur kunna að halda að þetta hafi
verið hugarburður minn, en svo var ekki.
Aldrei hafði eg, áður en þetta varð, séð
getið um slíka eða svipaða athugun, og
það var alveg laust við að eg væri að
reyna til að ímynda mér nokkuð slíkt
sem eg sá. Hefði það verið minn eig-
inn heili sem skapaði þennan svip, þá er
ekki ólíklegt, að eg hefði þótzt sjá hann
oftar, þegar mér kom maður þessi í hug.

Kenning goðspekimanna um svipi eða
myndir skapaðar af huga manns (thought
forms) hygg eg helst vera villu, einsog
hina fráleitu skynvillukenningu vest-
rænna víandamanna. Sé eg vel að
margt í kenningum goðspekimanna er
stórmerkilegt, og eins fólkið sjálft, bæði
„meistararnir“ indversku og herra Lead-
beater — þessi fyrirtaks rithöfundur —
og frú Besant. En mjög sýnist mér
skorta á, að undirstaðan í þeim fræð-
um sé eins víandaleg og orðið gæti.
Mun til mikilla tíðinda draga, ef gott
samstarf kemst á milli vestrænna ví-

inda, sem ennþá eru til muna of þröng-
sýn, og hinnar í mörgum greinum avo-
furðulegu austrænu speki, sem ekki
er nógu jarðsýn enn. En það er ekki
auðvelt, að vera vongóður hér á útjaðri
vitheims; vituisti mannkynsins á þess-
ari jörð, hefir glæðst svo erfðilega, að
nærri virðist tvísýna á, að ljós geti orðið
af, svo dugi til að komast á rétta leið.

XXV.

Hver góð hugsun er leið
að annari betri. En það
verður að skilja hana; hvað
góður vegur sem er, þá
verður hann ekki farinn
fyrr en komið er á hann.

1.

„Það lá við að hann talaði mínar
leyndustu hugsanir“ (he almost express-
ed my inmost thoughts) segir dr. Deady
í áður nefndri bók um F. V., þann sem
tilraunin var gerð með. F. V. mátti
vel heita brjáláður meðan hann var svo
á sig kominn að hann hugðist vera ann-
ar maður, læknirinn Deady; en þó að
hann væri vitskertur, þannig að hann
vissi ekki af sjálfum sér, þá var hann
einnig vitaukinn: hann vissi margt, sem
honum var ókunnugt áður en hann varð
að umskifting, með þeim hætti sem áður
segir. Menn mundu í fornöld á Gyð-
ingalandi hafa sagt að F. V. hefði anda,
og þarna var nú alveg augljóst, að sá
andi sem var farinn í F. V., var andi
dr. Deady's.

Hefði F. V. í umskiftingsástandinu
getað áttað sig nógu mikið til að vita,

að hann var æð vísu ekki dr. Deady, heldur einsog orðinn að honum andlega, einsog sama sálin í þeim báðum, þá hefði hann kunnað að segja: eg og Deady erum eitt. Og hefði einhver farið að furða sig á því að þessi maður, sem var ekki læknir, talaði einsog læknir, og t. d. sagt: hvaðan hefir þessi maður lærdóm sinn og hefir þó enga tilsögn blotið? Þá hefði hann getað svarað: mín kenning er ekki mín, heldur Deadya; sbr. Jóh. guðspj. 7. kap.

2.

Tilraunir einsog þessi, þegar andi Deadys var fenginn til að fara í F. V., skýra fyrir oss meginatriði í sögu Krists, einsog hún er sögð í guðspjöllunum.

Ymsir af þeim sem sáu Krist og heyrðu, héldu að hann væri brjáláður, hefði anda, eins og þeir sögðu. Virðist afarlíklegt, að það hafi nokkuð verið af slíkum sökum, sem Kristi varð svo gramt í geði við suma landa sína að hann kallaði þá eiturorma og nöðrukya, og sagði afdráttarlaus, að þeir væri af ætt andskotans. Hér skal ekki farið út í að hugleiða hvort þessi orð Krists kunni ekki að styðjast við einhver meginástandi í alheims líffræði, og eins sagan um miðgarðsorm og t. d. höggorminn í Paradís forðum; en slíkt kynni að verða efni í ritgerð einhverjum dýrafraðingi, sem hefir ihugað, hversu sundurleitir eru ýmsar framsóknarbrantir í dýraríkinu, og er nógu víðsýn til að vita, að það er álíka sennilegt að einungis þessi eina

jörð af þeim ótölulega grúa jarðstjarna sem til er, sé lifandi verum byggð, einsog að einungis væri líf til í einum dropa sjávarins en engum öðrum.

3.

Þeir sem á síðari tímum hafa viljað halda því fram, að Kristur hafi verið hálf brjáláður aumingi, hafa bersýnilega rangt fyrir sér. Hitt er miklu líkleggra, að Kristur hafi verið framúrskarandi að líkamsatgjörvi. Um samtíðarmann Krists, gríska spekinginn Apollóníus, sem virðist hafa verið svo líkur honum, er tekið fram að hann hafi verið hinn friðasti sýnum; og Sókrates, annar spekingur grískur, sem að vísu var ekki neinn friðleikamaður í andliti, var svo heilsugóður og harðger, að orð var á gert, og voru þó til samanburðar grískir íþróttamenn, einhverjir hinir hraustustu sem verið hafa. Sókrates hefði getað sagt einsog Kristur: eg dæmi einsog eg heyri; báðir þóttust heyra einhverja rödd, sem þeir hugðu vera rödd guðs.

4.

Þar sem Gyðingar sögðu um Krist, að hann hefði anda, þá höfðu þeir óef að rétt fyrir sér. En sá andi sem hann hafði var andi guðs, eða réttara sagt, einhvers af guðunum. Því að guðirnir eru fleiri en einn; þarf eg ekki annara að leita um þetta; sjálfur hefi eg séð fleiri en eina álíka veru sem eg hygg hafi komið hinum ágæta speking Plótínusi, og öðrum, til að trúá á guði; mun eg ekki draga dul á þetta, hvort

sem fleiri eða færri gera sig að flíum á frásögn minni með því að telja slíkt skynvillu og markleysu, enda verður það ekki nema um hrið; þegar standir líða, mun mönnum verða það sem eg hefi ritað, að miklu líði og skilningsauka.

Áhrif guðsins — hvort það var hinn æðsti guð læt eg alveg ósagt — á huga Krista vóru svo rík, sálufélagið á svo háu stigi, að Kristi fanst sem andi sinn væri sameinaður þessari veru, sem hann nefnir föður sinn á himnum. „Eg og faðirinn erum eitt“, segir hann, og „áður en Abraham var, er eg.“ Og honum finst þessi vera leggja sér orð í hug og munn og segir: mín kenning er ekki mín, heldur þess sem mig sændi. Fleiri spekingar í Austurlöndum hafa sagt líkt og Kristur, og verður að skýra það á sama hátt. „Eg er sannleikurinn“ sagði al-Hallay, persneskur maður, sem numið hafði af indverskum spekingum, og líflátinn var fyrir trú sína 922 e. K. Og annar Persi, Junayd, sagði: „Eg er sannleikurinn, eg er hinn sanni guð“ (Browne: A literary history of Persia bls. 427—28).

5.

En á Norðurlöndum var fyrir löngu Óðinn. Og raunar vóru víst, á bjartari sólskinsöldum en nú eru, fleiri Óðnar en einn; því munu Óðinsheitin vera svo mörg; trúi eg ekki Snorra þar alveg, þó að mér þyki sögn hans öll hin merkilegasta og telji meira satt í en gert er, og

líklegt mjög, að Óðinn í Sigtúnum hafi göfgastur verið, hann sem var svo fagur og göfuglegur álitum þá er hann sat með sínum vinum, segir Snorri, að öllum hló hugur við. Óðinn þýðir hinn óði; sbr. að Gyðingar sögðu að Kristur væri óður. Á sögan af Óðni og Ásum meira skylt við söguna af Kristi og postulunum, en menn hyggja. En þó er ekki svo að um neina stælingu sé að ræða. Eins mætti segja að eitt eldfjallið stældi annað. Var margt misakilið um Óðinn, og í þeim fræðum, sem hann kendi, einsog í kenningu Krista, og hefir oss þó sitt-hvað fagurt varðveitt í Eddunum; eigum vér það að þakka konungsettum þeim, sem frá Óðni vóru komnar og til Íslands fluttast, til þess að varðveita hér, á þessu vorharðr, en stundum svo fagra landi, þann neista sem ekki má deyja, eigi ekki allt mannkyn að bíða tjón af. Var fagurt samband með Óðni konungi og hofgoðum hans, og hinum himnesku guðum, er þeir nefndu Æsi (einsog Etrúskir); sálufélagið var á svo háu stigi, að reinna ófust saman sagnir af Ásum á himni og jörðu, guðum sem heima eiga á öðrum hnöttum, og mönnum á þessari jörð; kemur þetta greinilega fram í hinni dýrmætu sögu, sem nefnd er Gylfaginning.

6.

Löngu áður en nú var af sagt, þegar kirkja sú sem ekki alveg með réttu hefir verið kend við Krist, hafði stórspilt og rangsnúið hinu fagra máli, sem

goðin sjálf höfðu kent þeirri manntegund, sem bezt var að sér ger, var uppi í Svíþjóð einn af niðjum Óðins og nefndist Emanuel Swedenborg. Honum voru gefnar sumar íþróttir Óðins; hann „skifti hömum“ líkt og Óðinn eftir sögn Snorra Sturlusonar, og „fór á einni svipstund á fjarlæg lönd“, eða með öðrum orðum, hann samþætti buga sinn hugum annara á hinum fjarlægustu stöðum, og varð af slíku „stórlíga fróðr.“ Swedenborg fanst einsog Kristi sem drottinn hefði sent sig, og megum vér vera þakklátir fyrir, að hann hafði þrek til að segja frá vitrunum sínum — úr ýmsum af þessum mörgu vistarverum, sem Kristur talar um í húsi föður síns á himnum, og öðrum — og lét sér ekki nægja að rita biblíuskýringar, einsog vinir hans óskuðu að hann gerði; voru menn í Svíþjóð, á Swedenborgs dögum, lítið fyrir nýjar opinberanir, líkt og verið hafði á Gyðingalandi á dögum Krists.

Ekki er þess getið um Swedenborg, að hann hafi gert kraftaverk einsog Kristur og Óðinn. Kann þetta nokkuð að hafa komið af því, að hann hefir ekki verið maður eins öflugur og þeir; en þó miklu valdið um, að enginn „trúði á“ Swedenborg í lifanda lífi, þar sem fjöldi manna trúði á Krist og Óðinn. Kristur virðist hafa verið öflugastur þegar fjöldinn trúði á hann. Þá var það sem hann gat aukist svo að lífsaffli uppi á háu fjalli, að hann fór að lýsa,

einsog verur þær á öðrum hnöttum, sem hafa sigrað dauðann, eða eru komnar miklu nær því takmarki en mannkynið hér í helheimi og ríki heimskunnar. Og þessi sterka lífgeislan mun einmitt hafa komið af sambandi við slíkar verur. — Mjög ólíkt ástandi Krists á fjallinu er hrygð sú og titringur, sem Matteus segir frá í 26. kap. En þá mun fjöldinn hafa verið orðinn honum alveg fráhverfur. Líklega hefir það orðið almennings álit, að Kristur væri háskalega brjálaður, þegar hann fór að segja, að sá sem æti hold hans og drykki blóð hans, hefði eilíft líf, enda er þar nokkur vorkunn, jafnvel þeim lýð, sem margt undarlegt orð hafði heyrt af munní spámannanna, sem höfðu eitthvað misskilið goðin, einsog vill oft verða á jörðu hér, jafnvel þeim sem vitrastir eru voru mannkyns. Virðist ekki auðvelt að skilja hvað Kristur hafi átt við með þessum orðum, en óbætt mun vera að gera ráð fyrir, að það eigi ekki sízt við um orð Krists, sem sagt hefir verið um kenningar goðspekinga, að flest megi til sanns vegar færa, ef nógu vel er að verið að skilja. Líklega-t er, að það sem átt er við sé að Kristur mundi geta aukið mönnum lífsfjör af sínu lífsaffli, líkt og hann sjálfur hafði á fjallinu fengið þátt í lífsaffli guðanna, og að hann væri mönnum nauðsynlegur „meðalgangari,“ til þess að þeir gætu komist í það samband við goðin, sem þarf til þess að jörð vor færjast úr flokki helheim-

anna, en geti orðið goðheimur, eða komist á þá leið. Virðist Kristur stundum hafa haldið, að skamt gæti verið til þess sigurs. En þó mun ekki ástæða til að gera sér svo fagrar vonir, meðan það sem sterkast stefnir í þjóðfélögum mestu menningarlandanna, leiðir til þess, að miljónir berast á banaþjót og önnur ennþá verri morðvopn, en margt það sem verast er og skaðlegast framtíð mannkynsins, þrífst líkt og maðkar í hræi.

XXVI.

Ein Naturforscher, ein Mann des guten und geübten Sehens, hat als erster, das Wesen aller Offenbarung erkannt. Nie wurde auf diesem Planeten eine bedeutungsvollere Einsicht gewonnen. Es gilt nun diese Entdeckung eines Isländers zu entdecken, und es wird alsdann bald zu Ende sein können mit dem scheusslichen Vorspiel zur Geschichte der Menschheit. „Ungläubigen“ wird empfohlen, ab und zu über die Geschichte der grossen Einsichten und der grossen Einsichtigen, nachzudenken.

1.

Dag og nótt er eg að velta fyrir mér efninu í þessum kaþítulum mínum. Vandinn er mikill og margvíslegur, og væri það einnig þó að t. d. þráleikin fjöla og illa, hefði ekki farið að láta

til sín heyra oft á þeim tíma, er starfsmur og uppgefinn heili gæti helzt fengið hvíld. Eg verð, til þess að gera mér hægra fyrir að halda áfram, að gleyma að varla má gera ráð fyrir að nokkur skilji mig fyrst um sinn; en það er ekki svo auðvelt að gleyma því, þar sem hver hugsun og hver lífsþræring þess, sem í ríki heimskunnar (in inferno stupiditatis) vinnur það, sem eg er að vinna, er einnig á móti straum. Eg verð að kappkosta að haga svo orðum mínum, að það sem ritað er, sé líkt og lykll að sem mestu af því, sem ekki er ritað, og gera mér sem mest far um að leiðbeina svo greindum lesanda að hann misskilji sem minst; er þetta því vandasamara sem eg verð að ráða honum til að breyta lífsskoðun sinni, og líta á mjög margt öðruvísi en áður. Á yngri árum hætti mér mjög við að ætla að skynsamir menn mundu auðfengnir til að taka upp réttari skoðanir, ef þeim væri með röksemd sagt frá góðum athugunum, sem gerðu slíkar breytingar óumflýjanlegar. En nú trú er nú mikið farið að veikjast; eitt er vísið og annað vísindamenn, að eg nú ekki tali um þá, sem heita mega óhæfir til vísindalegrar hugsunar. Hér væri ekki helheimur enn, og hætta á fullkomnun í áttíða til aukinnar helvízku, væri ekki mankynið hér á jörð (homo stupidus) eins ónógsamlega sannleitíð og raun ber vitni. Mennta ekki nógu vel ennþá, að hver nú leið, sem ekki

liggur til sannleiks, liggur fyrir eða síðar til þjáningar, hversu glæsilega sem kann að áhorfast fyrst.

Sumir halda, að það kunnir að skyggja á þá, ef aðrir finna einhvern sannleik; en það er ógnar misskilningur; af sannleikanum ber birtu en ekki skugga.

2.

Á sumu því, sem drepið hefir verið á í þessum greinum, getur enginn vafi leikið. Að eg hefi skynjað verur, sem heima eiga á öðrum höttum, er t. a. m. eins víst og það sem eg er sannfærðastur um annað. Og einhverntíma kemur sá dagur, að menn munu skilja, að með slíkum orðum er blátt áfram verið að segja þeim sannfrétt, en ekki frá neinni tilgátu, sem betri athuganir kynnu að geta hrundið.

En annað, einsog það sem hér fer á eftir, er tilraun til að fá með samanturði það yfirlit, sem nauðsynlegt er til þess að geta áttað sig og komist lengra.

Til þess að gera sér grein fyrir því sambandi eða sálufélagi guðs og manns, sem mun hafa stótt sér stað í Óðni, í Kristi, í Buddha, (hin norræna mynd nafnins er Boddhi, en Bóði er líklega réttast) og í öðrum, sem áður voru nefndir og ekki nefndir, má hugsa eigi einungis um rafgeislun, einsog minst hefir verið á fyrir, heldur einnig um það, sem nefnt er í rafmagnsfræðinni ileiðing; (induktion), straumur í einum umbúnaði vekur straum í öðrum; og raurar mun einnig í þessu vera um nokkurskonar

geislun rafmagnsins að ræða. En rafmagnið má, þó að sanlíkingin sé ekki fullkomin, kalla nokkurskonar sál eða anda rafmagnsvélarinnar, og rafgeislar og lifgeislar bygg eg sé í eðli sínu skyldir.

Mönnum mun þykja það, sem sagt var um sál rafmagnsvélarinnar, mjög „efnihyggju“-kent, og er þar til að segja, að um mína heimspeki eiga hin vanalegu gömlu orð, materialismus, o. s. frv. hvergi alveg við, einmitt af því, að stefnt er til að breyta nokkuð skilningi á þessu öllu saman.

Vikur hér að meira vandaefni en svo, að rætt geti orðið til nokkurrar hlutar í þessari ritgerð; en þó get eg ekki alveg leitt hjá mér að minnast nokkuð á það hér.

3.

Eg hygg, að nokkuð mætti glöggva sig á því sem hér ræðir um, ef sagt er, að hið líkamlega sé tilraun hins andlega til að taka á sig nýtt eigin; mun hið andlega verða ennþá fullkomnara en áður, þegar sú tilraun hefir tekist, að fullkomna hið líkamlega.

Eg hefi hvergi í ritum rekið mig á slíka hugsun sem þessi orð eru sprottin af. Plótínus, einn hinn ágætasti spekingur, virðist hafa haldið, að til þess að ná hinn æðstu fallkomnunar, yrði að yfirgefa hið líkamlega; eins er skoðun góðspekimannta; en hvergi varð þessi stefna eins rík og í katólsku kirkjunni. Afleiðing slíkra skoðana var hnignun lík-

amlegrar fegurðar, því að allt sem miðaði til að efla hana, var álitid óþarft og jafnvel sýndsamlegt. Og jafnvel nú á dögum, þegar talaverð breyting er á orðin frá því sem var á miðöldunum, gera myndasmiðir ekki önnur eins líkneski og Grikkir eða Rómverjar; það skortir svo mikið á, að þeir hafi aðra eins líkami til að smíða eftir. Hér á landi skorti marmarann, en sögur vorar, þar sem þær eru bestar, jafnast að sínu leyti fullkomlega við listaverkin grísku, og margt virðist benda til þessa, að norrænir fornmenn hafi ekki að fegurð verið síðri Grikkjum og Rómverjum. Og hið „holdlegara“ hugarfar heidinna fornanna hafði ágætun rétt á sér; svo óvænlega sem virðist horfa, þá er hið líkamlega áttin til hinnar fullkomuustu fullkomunnar. Að fyrirrita hið líkamlega, er að hverfa frá þeirri átt. Eða ekki er eg að tala um að dylja skuli, eða draga undan rannsókn, nokkra galla. Því mun fjarri fara, að líkamlegri fegurð verði á æðra tilverustigi niðursleppt. Þessi líkami vor er einsog visir, sem á fyrir sér að þroskast, jafnvel þó að dauðinn virðist eyðileggja hann til fulls. Eða þó að telja megí vist, að „sál“ mannsins sameinist æðri veru, og varðveitist þar þrátt fyrir dauðann, þá er líkaminn svo mjög mannsins eignasta eigin, að mér virðist rangt að segja að, til sé eilíft líf, meðan hið líkamlega hefir ekki sigrað dauðann. Henri Bergson, nafnkunnur heimspekingur, kvað halda að

menn geti orðið ódauðlegir á jörðu hér; en það er engin furða þó að ekki sé greitt aðgöngu að komast á þá skodun. Vér hér á útjaðri vitheims erum svo afarlangt frá hinnu æðstu fullkomnu sem náðst hefir, að þó að guðirnir sé óumræðilega vitrir og máttugir, þá ná þeir ekki alveg til vor, nema vér getum leikið betur á móti þeim með því að hugsa og breyta réttara (sbr. hina viturlegu trú forfeðra vorra og frænda þeirra Forn-Persa á, að guðirnir þurfi hjálpar mannanna við, svo lítilfjörlegt sem mannlegt afl og vit er, í samanburði við guðlegt). Það sem á riður, og ekki hefir tekist enn á þeim hnöttum, sem nefna má ríki heimskunnar eða inferna stupiditatis, heimskuvíti, er að átta sig svo vel á tilgangi lífsins í oss, og einnig á hinum æðri verum og geislunum, sem til vor leggur frá þeim, að stefnt verði til hins mikla sambands milli alls lífa í öllum heimi. Í sannleika má einn hnöttur heita heimskuvíti, meðan jafnvel þeir sem fróðastir þykja, vita ekki að þetta samband á að verða, og ímynda sér jafnvel, að ekki sé líf til nema á einum hnetti, sem er minna í samanburði við allar aðrar stjörnur en einn dropi í sjónum er við hafið allt.

Alt að er undirbúningur undir líf. Eða sum verðandi getur verið til nokkurakonar fullkomunnar og þó ekki í rétta átt, svo að tala má um helvízka framþróun. Þegar menn grafa óvini sína lifandi, með sprengingu, þá er þar

um meira hugvit að ræða, en forðum þegar menn drápu hann með öxi eða sverði; en þær framfarir, sem þar koma til greina eru ekki hinar réttu, liggja ekki til hins mikla samræmis, heldur til helvísku, og síðan auðnar og dauða, nema stefnuuni sé breytt. Það má hugsa sér helheimna þar sem vélfræði og sumar aðrar fræðigreinar eru á miklu hærra stigi en hér á jörðu, en þjáningar kvalins mannkyns þó miklu meiri. En að lokum mun þó leiða af því hnignun allrar þekkingar, ef fróðleiksfýsn eða sannleiksást hættir að vera aðalhvöt til þess að stunda vísindi. Og haldi nú enginn, að eg sé að laata vélfræði; en þeir þurfa að geta beitt sér, sem bezt eru fallnir til að sjá yfir, og gæta að stefnuuni; annars fer líkt og á skipi því, sem gengur fyrir öflugum vélum, en stýrið bilað.

4.

Orðin um eilífsleitni hins líkamlega geta, svo ófullkomin sem þau eru, beint hugum manna í réttari átt en áður, sé þau rétt skilin. En ekki mega þau koma neinum til að ætla, að eg aðhyllist endurburðarkenningu austrænna spekinga. Eg hygg — líkt og víst Zarathustra, ekki hinn þýzki, heldur fornmaðurinn, sem meira vissi en Kristur — að þó að eg deyi, muni eg lifa aftur, líkami minn muni verða til aftur í fullkonnari mynd. En ekki hefi eg ennþá getað gert mér grein fyrir því, hvernig þetta muni verða

eða hvenær. Og enga ástæðu séeg til að ætla, að eg hafi verið til áður; eg sé enga leið til að ætla, að þetta sé ekki mitt fyrsta líf á jörðu hér.¹⁾ Að vísu hefir brugðið fyrir í huga mér því, sem mér virtist líklegast til að vera endurminningar frá einum forföður mínum í karlegg, sem Bjarni Sturluson hét og uppi var á sextánda öld, samtíðarmaður Brúnós, en nokkru eldri; var Bjarni frægur maður fyrir afl og hreysti, og fer því mjög fjarri, að eg sé þessi forfadir minn, og mjög margra Íslendinga aunara, endurborinn. Slíkan misákilning verður að varast. En á þesskonar endurminningum, sem eg gat um, og vert væri að segja frá nánar, hygg eg það hafi verið, sem Goethe bygði þá ætlun sína, að hann hefði verið uppi áður, á dögum Hadrians keisara, og verið þá Rómverji.

5.

Hinir stórmerku goðspekingar, frú Besant og mr. Leadbeater, eru bæði þeirrar trúar, að þau og aðrir sem nú eru uppi, hafi lifað á jörðu hér margsinna áður, og hafa þau gert rannsóknir á fyrri lífum ýmsra manna. Hafa þau séð mjög merkilegar sýnir, sem þau telja vera úr fortíð mannkynsins sumar, en aðrar úr framtíð þess. En eg hyggst geta talið hinar sterkustu líkur til þess, að þar sé um meginmisskilning að ræða, ein-

1) Að ekki er sagt vér, kemur ekki beinlínis af eiginárinu, heldur af því að eg vil halda mér sem næst þeim athugunum sem eg byggji á.

mitt þann misskilning, sem mestu hefir þar um valdið, að hin indverska speki hefir ekki komið þessu margþjáða og skammlífa mannkyni að miklu meiri notum. Hér verður að gera grundvallar-breytingu á kenningum goðspeki-manna, eða réttara sagt, þá breytingu sem miðar til þess, að leggja megi þann grundvöll, að byggt verði á hærra miklu en áður og þó traustara. Að vísu efast eg ekki um vitranir Besants og Lead-beaters, þau eru bæði frábærlega ófresk. Eu [sýnir þær, sem þeim hafa vitrast eru ekki staðlausar — slíkt þarf hvergi að vera að segja nema í heimækuvíti — heldur stafa frá öðrum hnöttum, þar sem eru skyldar viðburðarásir og á jörðu hér. Annaðhvort er heimurinn ekki ó-endanlegur, eða það hljóta að vera til margar jarðir með svipaðri sögu og þessi, sumar lengra komnar og sumar skemra; eg veit, meira að segja, með fullri vissu til slíkra hnatta og gæti sagt eitthvað af sögu þeirra, sem fróðlegt er til samanburðar við sögu mannkynsins hér á jörðu. Bæði það, sem Leadbeater og Besant halda að hafi gerast í fortíð mannkynsins, og eins það, sem þau ætla að muni gerast í framtíð þess, átti sér stað og var að gerast á öðrum hnöttum, þegar þau sáu sýnirnar. Sjálfur hefi eg verið eins og sjónarvottur að stórtíðindum og hryðjuverkum, sem einhver kynni að hafa skoðað sem fyrirboða þeirra ófrið-artíðinda, sem nú eru að gerast. Eu

mér hefir fyllilega skilið, að þetta sem eg fjarakynjaði, voru ekki neisair fram-tíðarviðburðir, heldur gerðist einmitt á þeim stundum er eg sá það fara fram. Hraði lífgeislanna er svo mikill, að fjar-lægðir koma varla til greina. Mun eg síðar sýna fram á, að eðli spádóma, sem víst sjaldan eða aldrei eru alveg nákvæmir, má vel skýra á vísindalegan hátt.

Eu það, sem eg varð áskynja, virðist mér benda til þess, að taktið ekki að stilla til friðar og afstýra styrjöldum, þá muni framtíð mannkynsins stofnað í hinn mesta voða.

Væru lesendur mínir svo sannskarpir að láta sér skiljast, að sú frétt að eg hafi skynjað íbúa annara hnatta, er engin lygi, þá mundi eg að öllum líkindum sem eg hefi getað dregið af athugunum mínum í þessa átt, ennþá geta séð slíkar sýnir, sem eg mintist á, og nú dæmt um þær með fallu og að sumu leyti óvanalegu viti. Menn mundu ekki tor-tryggja þetta mál mitt einsog þeir gera, ef þeir hugleiddu hverskonar vit t. s. m. muni þurft hafa til þess að koma jarðfræði Íslands í það horf sem nú er hún í; það er annaðhvort, að eg er ófróðari miklu um það efni en eg hygg, eða þess eru fá dæmi í sögu jarðfræðinnar, að einn einstakur maður hafi bætt eins og aukið þekkingu á jarðsögu síns lands og eg hefi gert. Eg rita þetta vitandi vel að greinir minar verða lengi lesnar, og ein-

hverntíma dæmt hvað er rétt og hvað rangt. Sjálfshól er eigi þefgott, segja þeir sem í friði vilja fá að þegja einhvern niður eða niða. Hvernig á því máltæki muoi standa, gefur Goethe í skyn þar sem hann segir að *þetta* sé sagt, en ekki verið að fást um hitt, hvernig annara laast og nið sé á þefinn.

Enginn mun vera sá greiðadur lesandi, sem ekki skilur, að eg er ekki að segja frá þessu af sjálfhælni, heldur ef verða mætti til þess að eyða eitthvað þeirri algengu trú, sem er svo skaðleg bæði mér og öðrum, að þar sem eg þykist viss um að vita eitthvað meira og betur en menn hafa vitað áður, viti eg í raun rétttri verr og minna.

6.

Njáludraumur Hermanns Jónassonar, sem mér þykir mjög merkilegur þó að ekki muni eg lagfæra Njálu eftir honum, hygg eg sé samskonar vitrun og þær, sem Leadbeater og Besant segja frá og þýða mjög líkt og Hermann sína draumvitrun.¹⁾ Hermann er — einsog Þorleifur heitinn í Bjarnarhöfn og Jakob Athanasíusson — einmitt það sem í fornöld var nefnt ófreskr maður, og virðist mega ráða af ritum hans, að hann sé jafnvel fjaraskygnri en hann hefir sjálfur glöggvað sig á; virðist mér hann

halda, að hann hugsi sér það sem hann í raun rétttri fjaraskynjar, en dauft, óljóst, einsog í skuggajá, einsog postulinn Páll kvað segja; eiga þau orð einmitt mjög vel við um þessháttar daufar fjaraskynjanir. Mér er af eigin reynslu fullkunnugt um að fjaraskynjanir eru ýmislegs eðlis að því er snertir litfylling og ljósmagn; hefi eg hvergi orðið þess var, að menn hafi áttað sig á því, að þeir taka daufar fjaráýnir fyrir sínar eigin hugsanir og endurminningar. — Mál vort, sem sumt atafar frá goðunum, er víða vitrara en vér, og nefnir einmitt hugskots sjónir (visio cerebrealis).

Njáludraum Hermanns tel eg fjaraskynjun þess, sem var að gerað á öðrum hnetti einmitt á sama tíma, sem þetta var að vitrast Hermannni. Er draumur þessi mjög þýðingarmikill til að skýra, hvernig sumt í sögum vorum er til orðið. Hver sem les nógu vel Egils sögu eða Njálu, þessi mestu meistaraverk íslenzkra bókmenta, hlýtur að finna, að höfundarnir segja sumstaðar frá fortíðinni einsog þeir hafi sjálfir séð hvað fram fór; kemur þetta ennþá glöggar fram í Njálu en í Egils sögu, sem er með vísindalegri blæ. Báðar sögurnar eru eftir Sturlunga; Egla eftir Snorra Sturluson, einsog prófessor Björn Ólsen hefir sýnt fram á. Njála er rituð á Vesturlandi, málblærinn líkur og á Laxdælu, orðalag og orð sum einsog í Vesturlands sögunum. Þykir mér enginn jafn líklegur til að hafa samið þá

1) Hermann hefir í „Dulrúnnum“ tekið upp orð mitt lífgeislun og nokkuð af þeirri huguð. Er þessa getandi honum til lofs en öðrum til leiðbeiningar. Orðið bioradiation er eftir mig. — Huguð er betra orð en hugtak eða huggríp.

sögu einsog Sturla Sighvatsson. Af ýmsu má ráða, að Sturla hafi verið vitranamaður; þess vegna var hann þessi mikli trúmaður; á þeim dögum gat enginn sem sjálfur sá „englana“ komist hjá að vera það.

Sturla Þórðarson, söguritarinn og skáldið, sjálfur spámaður og vísindamaður, lærði eigi einungis af meistaranum mikla í Reykholti, heldur einnig af nafna sínum Sighvatssyni, sem hann hefir þó ekki lýst að verðleikum. En þó verður að muna, að Haukdæla hendur hafa um Sturlungu fjallað, eftir Sturlu dag. Er engin von til þess, að lýsingin á Sturlu Sighvatssyni sé öðruvísi en skökk mjög og ónógasamleg, í þeirri bók, sem geymir fráleitustu lofsyrði um þennan afleita skadamann íslenzku þjóðarinnar, Árna biskup. En ekki er sá kaffi sögunnar eftir Sturlu Þórðarson. Sturla Sighvatsson var hinn vitrastimaður og framúrskarandi mannglöggur; hefir hann auðsjáanlega lært af Snorra, og lagði hið mesta kapp á að láta rita upp og eignast það sem Snorri samdi. Þegar menn lesa lýsingu Snorra á vexti Egils og yfirlitum eða lýsingu Njálu á Gunnari — eg þekki ekki í neinum bókmentum mannlýsingar sem jafnast á við þessar — þá finst þeim sem höfundarnir hafi sjálfir skógað þessa menn, sem þeir eru að lýsa. Of óglöggir eru þeir menn, sem geta ímyndað sér að lýsingin á Gunnari hafi skapast í munks eða klerks heila. Hygg eg að Snorri og

Sturla hafi í vitrun séð menn, sem að visu voru lifandi og áttu heima á öðrum hnetti, en líktust mjög því, sem Egill hafði verið og Gunnar. Einmitt af því að þessir ljómandi snillingar höfðu svo góðar sagnir við að styðjast, og gátu svo rétt til um fortíðina, komust þeir í samband við sögu- eða viðburðarásir annarsstaðar í heiminum, mjög líkar því, sem verið hafði á dögum Egila og Gunnars hér á jörðu; og mörg af þessum tíðindum, sem þeir segja frá af þessari ódauðlegu málsmild, eða önnur mjög lík réttara sagt, sáu þeir í vitrun, og héldu þó líklega oftast, að þeir væri að hugsa sér fortíðina. Hárr, Jafnhárr og Þriði, þeir sem Snorri segir frá í Gylfaginning, hygg eg að eigi rót sína í vitrun sem Snorri hefir fengið, og styðst þessi tilgáta mín við eigin reynslu.

7.

Ekki þykir mér ólíklegt að hugir manna liggja fastar en svo í gömlum hugsanatarvegum, að orð mín hafi mikil ábrif fyrst um sinn; gömul trú og hjátrú mun aftra þeim frá að sjá, að í ritgerðum mínum er einmitt, í fyrsta skifti á jörðu hér, lagður sá grundvöllur, sem þarf til þess að ýmislegt mikilsvert, sem nú leynist og aflagast innanum margskonar villu í trú og hjátrú, geti orðið að vísindum og vissu. En þegar það er orðið, þá mun brátt verða lokið þessum erfiða inngangi að sögu mannkynsins. Þá mun verða unt að ná þeim vísindum, að alt sem bezt hefir þótt í

trú áður, verði lítið hjá því sem vita má. Þá fyrst verður öll síða- eða breytnisfræði reist á vísindalegum grundvelli. Þá munu allir vita að tilgangur lífsins er að ná sem mestum og beztum þroska, og að ekki má leitaast við að ná þeim tilgangi með því að hnekkja þroska annara. Þá mun lærast að rekja svo vel saman orsakir og afleiðingar, að skilja megi, að jafnvel í fjarlægri framtíð munu menn reka sig á afleiðingar sinna eigin verka og hugarfars; og þeir sem kenna breytnisfræði, munu þurfa að kunna eðlisfræði og önnur náttúruvísindi. Þá munu menn skilja, að þessi litla þjóð, sem er hér of illa í rústum, án þess að henni sé það sjálfri nógu vel glögt, er nauðsynleg öllu mannkyni, af því að hún ein hefir varðveitt það mál sem bezt er fallið til að efla þá hugsun sem þarf til að komast í rétt samband við guðina, og geta síðan, þegar afl og þroski hefir náðst, ásamt frændum sínum í öðrum löndum, veitt þeim straamum vitzku og ástúðar til mannkynsins, sem þarf til að komast á rétta leið, og bjarga þessari jörð frá því sambandi við ógurlegri tilverustig, sem er svo hætt við nú, og mun raunar þegar hafa tekist að nokkru leyti, á þessum hatur, kvala og manndrápatímum.

8.

Vilji menn líta náttúrufræðings augum á opinberunarbók Jóhannesar, þá munu þeir sjá að þar eru sögð stórtíð-

indi frá öðrum hnöttum, lengra komnum miklu á ýmsan hátt, en þessi jörð er. Er þar sagt frá stríði milli hnattanna, og að vísu er það ekki skáldskapur heldur sönn saga; en vitanlega einungis sagt frá sumum tíðindum, og margt mismikið. Þar er sagt frá því, hvernig guðir, máttugir mjög en ekki algóðir, útrýma íbúum annars hnattar, eða hrjóða hnöttinn, af mikilli reiði og með hinum mestu feiknum. Þótti guðunum svo óvænlega horfa um framtíð þess hnattar, að skárri væri þó að taka til þess óyndisúrræðis að deyða þar allt líf. Höfðu menn á þeim hnatti bersýnilega ekki skilið tilgang lífsins, og ekki lært að leita „guðs ríkis og haus réttlætis“, eða með öðrum orðum: ekki komist á þá leið sem liggur til hins mikla sambands. Spekingar og spámennt, allir þeir sem höfðu boðað nýjan sannleik og betri siði, höfðu átt ilt uppdráttar á þeim hnatti, og margir látið lífið, líkt og áður á jöðu hér; en allar framfarir lent í vazzlunarákafa, gróðamennung ýmiskonar þar sem annað var haft fyrir augum miklu fremur en mannþroski, og svo náttúrulega vígbúnaði. Mest virðast guðirnir hafa reiðast meðferðinni á spámönnunum.

Postulian heimfærði allt sem hann fjarskynjaði, upp á þessa jörð, því að hann vissi ekki af öðrum; og til þess að þetta yrði rétt skilið, þurfti vísindamaður á úteyju, þar sem lífa í órækt og

óvitzku niðjar hins göfgasta kyns á jörðu hér, löngu seinna að fá eitthvað svipaða vitrun.

En það vona eg, að feiknatíðindi opinberunarbókarinnar séu ekki, þó að óvænlega horfi á slíkum tímum sem nú eru, spádómur um hvernig fara muni um þessa jörð.

XXVIII.

Noli turbare —.

Lasst des tolle Morgen-Schellen

(Gift für Denker-Nervenzellen)

Lasst die Dissonanzen-Weller.

Lasst das Schellen-Höllen-Bellen.

1.

Einu sinni, meðan eg varð þess stundum áskynja sem Swedenborg kallar hugleiðingar englanna, eða slíks, varð eg þess var, að einhver af þessum æðri verum hugði að á skömmum tíma gæti orðið meiri breyting á högum mannkynsins en orðið hefir frá því forfeður mannanna voru síðast apar.

Það er fullkomlega áreiðanlegt, að mér barst slíkt utanað; af eigin ramlík hafði eg aldrei hugsað slíkt, og gat því ekki gert mér grein fyrir hvernig þetta mætti verða. En síðan hefi eg æð leið til þess að þetta gæti orðið, eða eitthvað í þá átt. Forn-Grikkir voru að komast á þá leið; í mystériunum („musterunum“) vitranahátíðun- í Eleveis, sáu þeir bústaði hinna sælu goða, og goðin sjálf, og í þessar vitranir sóttu þeir afl og traust og vizku.

Að halda að um sjónleiki hafi verið að ræða er fjaratæða, og þeir heyrðu í þessum vitrunum jafnvel íslensk orð, því að orðin koxx om pax, sem voru ekki grísk, og enginn skildi voru: konungs sem bak ea. Það sem hátíðamenn náðu að skynja af þessu óþekta máli, var aðeins nokkur hluti boðskapar eða spádóms um þann sem koms mundi, og er margt slíkra spádóma. Þess hefir verið getið til að orðin kongs om paks, séu afbökun úr forn-indversku, sanskrít; en hitt virðist mun líklegra, þaræð þetta eru litið breytt íslensk orð. Ef vér huga- um oss að íslensks (norræna, aríska, erska) sé af tungumálum þessarar jarð- ar líkust máli guðanna — og það má telja mörg rök til þess að svo sé — þá furðar oss ekkert á því þó að heyrst hafi í Eleveis íslensk orð, eða þeim lík. Kann eg leið til að rannsaka þetta, þó að eg geti ekki farið hana einn, gegn ofurmegni fávíslegrar tortrygni.

2.

Muna verða menn eftir því, að í mínum ritgerðum tákna orðið guð nokkuð annað en áður; allt er hér komið í samband við náttúrufræðina; guðafræðin er hjá mér einn hluti líffræðinnar, að sínu leyti líkt og mannfræðin. Þegar þetta sem eg er að fara með hérna í fásinninu, illa og meinlega misskilinn, verður „skynsamlega upp tekið“, þá stækkar svæði náttúrufræðinnar meir en nokkurn virðist hafa órað fyrir.

Margir halda að mín hugsun sé mjög í molum og brotum, og jafnvel á ruglingi, meir en annara manna. En eg legg það því óhræddari undir dóm, því vitrari sem dæma, hvort mín hugsun muni ekki einmitt vera ein hin tergisamasta á jörðu hér, sé höfuðið ópreytt.

Þverri misskilningur manna á mér svo mikið, að hann sé mér ekki til бага við rannsóknir minar, — rannsóknir sem miða öllum til heilla — þá mun engin setning frá mér sjást, sem jafnvel grunnúðugir gæti skilið svo sem eg hafi 'gaman af að tala um sjálfan mig, eða hrósa mér. Slikt eru m. a. tilraunir til að fá menn til þess að skilja, að starf mitt eigi þann rétt á sér að ekki sé verið hér með langvinnar og alóparfar hringingar að morgni dags, meðan slikt er svefnlitlum til stórhnekkis og kvalræðis.

Ýmsir munu annars, ef þeir hugsa sig um, kannast við það, að margir þeir sem flutt hafa nýjan og mikilsverðan boðskap, hafa oft talað um sjálfa sig, einsog t. d. Kristur, og löngu síðar sá sem bezt hefir verið pennafær af Þjóðverjum, Friederich Nietzsche; spekingur þessi er einn af þeim kennurum sem eg hefi miklar mætur á, þó að margt beri á milli um skoðanir, einsog ekki er að furða, þar sem hann sneri aftur einmitt við þann þröskuld, sem eg hefi komið yfir fyrstur manna. Ea öllum riður á að skilja slíka menn sem réttast, og því kunna góðir lesendur þeim

þakkir fyrir að þeir höfðu einurð til að rita um sjálfa sig. Því sannsæknara sem skapið er, því hreinskilnari er lundn. Skilning viljum vér. Og munumheldur ekki spara að minnast á galla vora og ávirðingar, þegar það virðist nauðsynlegt til að auka skilning. Hver misskilningur er spor áleiðis til ills, bæði fyrir þann sem misskilur og fyrir þann sem misskilinn er.

3.

Víkur nú máli mínu aftur að vitranahátíðunum grísku, sem Grikkir fóru því miður svo dult með, að orðið mysterion hefir fengið þýðinguna leyndardómur eða óráðin gáta; en það er eiginlega dregið af því, að menn sáu, þó að þeir hefði aftur augu, sáu hugskotssjónum. Og það voru furðusýnir sem þeir sáu, óumræðilegar og heilagar eru þessar vitranir (fasmata) nefndar, sem menn vita annars altöf lítið um; en þó er það einsog eg vona að geta sýnt fram á í annað skifti, nóg til þess að menn ættu ekki að láta sér koma þá fjarstæðu í hug að um sjónleiki og leikarabrogð sé að ræða. Plátó líkir vitrunum þessum við frumsýnir sínar (ideai), og hinum vitrustu mönnum þótti sem öll útsýn yfir lífið hefði breyzt, og ógn dauðaus væri horfin, er þeir höfðu tekið þátt í hátíðum þessum. Sýnirnar voru sama eðlis og fjar-skyngjanir þær sem Dante hefir ort út af sína miklu kviðu, og höfundur

Sólarljóða, ennþá betur; einnig Grikkir sáu þessu furðusýn sem ljóðin draga nafn af, og Swedenborg nefnir sól hins andlega heims; en í hofshelginni hefir sjálf sagt allt orðið greinilegra, sambandið við hina sælu guði fullkonnara miklu, af því að hugur svo margra stefndi að sama takmarki. Samhugur er það sem á riður. Ef fimm þúsund Íslendingar, og þó færri væru, tryðu því sem þeir — einsog síðar mun sýna sig — móðga mig með því að trúá ekki, þá mundi eg geta kent þeim að sjá sjálfir til annara hnatta; mundu þeir þá ganga alveg úr skugga um hvað satt er sagt, og nokkrar breytingar mundu verða hér á ýmsu og mjög til batnaðar. Vekjarahringingar slíkar sem katólsku kirkjunnar hér, yrðu t. a. m. alveg bannaðar, því að þær gera eigi einungis svefnlitlum kvalir í höfði, heldur hindra mjög fjarskynjun. En margir mundu fúsir einsog eg til að sjá aftur hina ódauðlegu guði og heyrð þeirra dýrðarróm.

Grikkir áttuðu sig aldrei á því hvernig á þessum hátíðavitrinum stóð; þeir vissu aldrei að þeim hafði þarna í Eleusis, tekist að koma á sambandi við aðra hnetti. Árangurslaust leituðuæt guðirnir við það öld eftir öld, að koma þeim í skilning um þetta, en þekking í náttúrufræði var komin of stutt til þess að skilningur á þessu gæti fengist, og hin glæsilega gríska menning féll í rúst, áður komizt yrði á rétta leið.

4.

Norrænir fornmenntu voru á líkri leið og Grikkir. Það er fagur hjarminn yfir norrænni fornöld, þar sem fegurst er. Friðleikur afi og atgjörvi annað, var á miklu hærra stigi en nú er á Norðurlöndum, sambandið við æðri tilveru-ætig, eða skyldar en fullkonnari verur á öðrum hvöttum, (guði), miklu betra. Og til Íslands fór úrvalið af niðjum Óðins. Aldrei mun í Evrópu hafa verið friðara fólk, öflugra og málanjallara en var á Íslandi, jafnvel fram á fyrri hluta 13. aldar. En menn gátu ekki orðið nógu náttúrufróðir¹⁾ og ekki nógu friðsamir. Og þó að öfundæmin væri ekki eins mögnuð og hjá Grikkjum, þá var hún samt til stórhnekkis. Jafnvel Gunnar Hámundarson, þetta afbragð að ljúfmensku, þessi náfrændi Baldurs hins góða (en mun óheppnari um kvonfang) varð að fara að drepa menn.

Og svo kom kristindómurinn og réð-

1) Sbr. trúarsögur-gerð mína í Skirni 1906; vissi eg, þegar sú ritgerð var samín, minna miklu en nú, um guði og fjarskynjun; en aðalefni ritgerðarinnar var að sýna hvernig kristindómurinn sligaði Íslendinga, og mun enn sjást að þar er verið á réttari leið, þó að sagnfræðingar á Norðurlöndum hafi ekki farið þá leið ennþá, svo að eg viti til. — Mótsagnir skulu menn því að eins tala um að þeir séu vissir um að þeir hafi rétt skilið. En vitanlega kennir í greininni til бага óvíska minnar um að guðirnir eru til. Skal enginn ætla að eg vilji gera mér mína heimsku kærari en annara. Mín „köllun“ er að vinna að vitkun.

ist á ástir og heilbrigði og bezta atgjörvið. Hér stoðar ekki að fara að tala um það, sem fagurt er í kenningum kristindómsins; og enginn skal ætla að orð mín séu að ráðast á það. Enginn getur dáðst meir en eg geri, að skilningi Krists á því hvað riður á að eyða hatri og illvild; og nær er mér að halda að tækist í dag að breyta hugum manna svo, að allir vildu öðrum vel, þá væri skamt eftir af verstu þrautatið mannkynsins. Slíkar hugleiðingar má ekki láta villa sig, heldur verður að líta á hitt, hvað kristindómurinn var í raun réttur; virðist ekki svo torvelt að sjá, ef menn vilja beita skynseminni, að kristin kirkja varð umfram allt tilraun hins óæðra þjóðkyns til þess að sliga og veikla hið æðra kyn. Óæðra kalla eg það þjóðkyn sem á skemra til grimdar; mundi sitthvað fróðlegt koma fram í þeim efnum, ef rannsakað væri hverjir vinna verstu hryðjuverkin í þessari styrjöld sem nú er. Saxar þeir sem mjög eru komnir frá Gila hinum vitra, sonarsyni Óðins, munu það ekki vera. Að taka upp trúarbrögð óæðra þjóðkyns, einsog Íslendingar gerðu, í stað þess að færa trú forfeðranna stöðugt nær og nær sannleik, er vís vegur til glötunar. Fagrar setningar stoða þar ekki neitt; reyndin verður sú að hinir verri fá völdin, og kúga sér betri menn. Í Noregi drap katólsk kirkja, þessir prestar sem Ólafur helgi setti svo þykt niður

í héruðin, og eftirmenn þeirra, á furðulega skömmum tíma, skáldskap og þjóðleg fræði. En á Íslandi fekk kirkjan ekki yfirhöad fyrr en á síðari hluta 13. aldar; hér var lengat viðnám veitt. Hér var óblandaðast blóð Ásaanna, sem „tunguna höfðu haft norðr hingat í heim“, þá er goðin sjálf höfðu kent þeim, er þeir nefndust eftir; hér voru menn tregastir til að gleyma þessum forfeðrum sínum, sem þeir höfðu svo gaman af að kalla göfuga menn og ágæta, og ófúsastir á að láta niður falla list málsins í sögu og kvæði.

Og ennþá ljómar af snild þeirra manna, sem þó að gegn kirkjustraumunum væri, rituðu íslenzkt mál betur en gert hefir verið áður og síðan, og voru loks goldin ritlaunin með íslenzkum öxarhöggum og spjótalögum, en minningar þeirri ekki gætt betur en það, að ekki er trútt um að þeir séu ekki þann dag í dag niddir í skólabókum þessarar þjóðar, sem á þeim svo mikið að þakka.

Eftir dag þessara manna hefjast ólánsaldur Íslands, og manni liggur við að ætla að blóð þeirra hafi komið yfir þessa þjóð, sem nú er öll niðjar þeirra.

XXIX.

1.

Sannindi þau, er eg hefi fundið, munu breyta högum mannkynsins þegar menn fara að skilja þau og taka þau til vindaalegrar ávöxtunar. Og aðalatriðin eru nærri því eins skiljanleg og ljós og

einfalt reikningadæmi. Gefið er að hugsanansflutningur á sér stað og tilfinninga, úr einum heila í annan; gefið er enn fremur, að menn geta séð svipi lifandi manna. Gefið er að í meðvitund manns geta komið fram hugsanir sem eru fyrir ofan mannlega skynsemi. Og alkunnugt er að oft hefir borið fyrir menn, á ýmsum öldum, svipi sem voru göfuglegri og fegri eða á annan hátt öðruvísi en mannkyn þessarar jarðar.

Að eius ein ályktun verður dregin af því sem athugað hefir verið: lifandi verur, sumar fullkomari miklu en mannkyn þessarar jarðar eru til, og eiga auðvitað ekki heima hvergi, heldur á öðrum hnöttum.

2.

Ekki þarf eg í þessum efnum eingöngu að styðjast við athuganir annara. Sjálfur hefi eg séð verur ýmis konar, sem ekki eru til á jörðu hér, og verið einsog sjónarvottur að stórtíðindum, sem geta ekki gerst á þessum hnetti; séð hóp af lýsandi flugvélum sem knúðar voru af adi sem ekki er kunnugt á jörðu hér; fengið nokkra vitneakju um ásíðkomulag mannkynja sem eru lengra komin í illu eða góðu eða hvorutveggja, en mennirnir hér á jörð; skynjað samræður um vísindaleg efni, sem voru langt fyrir ofan það sem enn hefir náðst á jörðu hér; (flestar af því er auðvitað gleymt vegna þess hvað það var fjarri mínum skilning. En

ekki skil eg hvernig gáfaðir menn geta hugsað sér, að maður sem hefir fengið afbragðs góða vitnisburði fyrir vísindalega þekkingu¹), geti vilat á þesskonar fjarskynjun, og eigin hugleiðingum sínum). Eg hefi séð verur sem fylgdi einhver dýrðarhljómur, fegri og öðruvísi þó en hin fegurata söngliat. Löngu síðar hefi eg getað gert mér nokkra grein fyrir því, samkvæmt lífæðisfræðinni, hvernig á slíkum hljómi muni standa. Eg hefi séð líti á hafi og landi, sem taka svo langt fram því sem eg hefi augum lítið nokkursataðar þar sem eg hefi komið, frá Grænlandi til Ítalíu, að eg verð að ætla að slíkir séu ekki til á jörðu hér.

Eg hefi orðið þess áskynja, að einhverjar verur sáú það sem var fyrir augunum á mér, og töluðu um að sjá með mínum augum; og sérlega eftirtektarvert virðist mér það, að þessum verum gat sýnat annað en mér, missýnst, einsog er svo afar algengt um fjar-skynjun.

Margt fleira gæti eg um þetta ritað, en það sem sagt er nægir fullkomlega þeim, sem geta losað sig við þá skaðlegu villu, að menn geti hugsað sér, eins greinilega og þeir líti þá augum, líti, t. a. m., sem þeir hafa aldrei séð;

1) Í tilraun slíkri sem gerð er með ritgerð þessari, er rétt að geta þess, að eg fékk ágætiseinkunnir til embættisprófs í vísindagreinum þeim er eg hafði sérstaklega lagt stund á, dýrafræði og jarðfræði.

eða ímyndað sér hljóm slíkan sem þeir höfðu aldrei hugsað sér að gæti verið til. Hverjum sem vill hugsa alvarlega um þetta efni, nægir fullkomlega það sem ritað er, til að skilja, að fyrir mig — mann sem hefir mjög mikla æfingu í vandarömum athugunum og ályktunum — er engin leið til að efast um að eg hefi skynjað íbúa annara huatta.

Sá sem efast um efnar eigna athuganir, þó að þær séu greinilegar og ótvíræðar, einungis af því að hann athugar eitthvað sem honum og öðrum hefir þótt mjög ólíklegt að gæti átt sér stað, verður aldrei afreksmaður í vísindum. En raunar er nú vanalegt, að menn sjá ekki það sem þó er fyrir augunum á þeim, hafi þeir ekki búist við að sjá neitt slíkt, og draga ekki þær ályktanir, sem eftir á virðist sjálfsgat að draga, ef þær eru, þó ekki sé nema svoltið af almansleið.

Skynvillukennning sú sem nú tíðkast, verður einhveratíma nefnd í vitkunar-sögu mannkynsins, með ýmsu öðru, til dæmis um hversu skamt var komið í vísindum, hér á útjaðri vitheims á 20. öld eftir Krists burð.

XXX.

Gegen die Dummheit kämpfen die Götter selbst vergebens.

Schiller.

1.

Förum nú aðra leið, og íhugum sitt-hvað af því sem vitað er í stjörnufræði, jarðfræði og líffræði; þá mun enn verða

greiðara fyrir um skilning á því, að líf er til víðar en á þessari jörð og leitað til lífsambands huattanna á milli. Íhugum ásækni lífeins; jafnvel í enjó og ía hafast við einhverjar lífverur. Íhugum eunfremur hvernig líftegundirnar breytast; sumum fer aftur, þar er eitthvað sem mistekst, aðrar ná meiri og meiri fullkomnu; íhugum hvernig lífandi verur gera samband sín á milli, og það því fremur sem þær hafa meira vit. Margbreyttast og mest er þessi sambandsviðleitni í mannlegu félagi, og miðar auðsjáanlega að því, ef vel vagnaði, að koma á einu mannfélagi um alla jörð. Takmörk félaganna eru altaf að færast út. Stefnat er að vit- eða huga-anafélagi með ræðu og riti, og fjar-skynjun með verkfærum komin á, landa og heimsálfa milli. Styrjaldir spyrna á móti þessari viðleitni; rísa þær, einog allar deilur, af misskilningi og vanþekkingu. Það virðist óhætt að gera ráð fyrir, að væri þekking og vizka í meiri metum, vit mannkynsins á herra stigi, þá væru engar styrjaldir.

2.

Að lífandi verur eru til á jörðu hér, neyðir oss til að gera ráð fyrir lífi annarsstaðar í heiminum. Lang eðlilegast er að huga sér lífið á jörðu hér þannig til komið, að hinar fyrstu ófullkomnu líftegundir hafi tendrast af lífgeislum frá öðrum huöttum, þegar kólnuu jarðar var nógu langt komið. Mér þykir líklegast, að frumtegunðirnar hafi ver-

ið fleiri en ein, og að allar líftegundir á jörðu hér, eigi ekki einn sameiginlegan jarðneskan „forföður“.

Sólkerfin eru óendanlega mörg, og það er óendanlega líklegt — það er að segja víst — að á mörgum af þessum biljónum biljóna af jarð-stjörnum, sjú til lífandi verur, sem sveiflast í geimnum, sumar ákaflega ólíkar því sem er á þessari jörð, og ákafa miklu lengra komnar, en aðrar á líku reki.

Hugsum oss jarðstjörnu sem er 200,000 mílur að þvermáli, eða rúmlega eins og sól vor, og munu þó miklu stærri til vera.

Hugsum oss að lífandi verur hafi á slíkum hnetti haft margtfalt betri ástæður til að þróast en á þessari jörð, og hundrað sinnum lengri tíma eða meir. Reynum að skilja, að tilgangur lífsins er að sigra dauðann. Skyldu ekki verur á slíkum hnöttum vera komnar mjög miklu nær því takmarki, en mennirnir hér á útjaðri vitheims, eða jafnvel hafa sigrað dauðann. Og fyrir löngu mundu vitverurnar á slíkri jörð, sem vér mundum nefna guði, hafa leitað sambands við aðra hnetti, og jafnvel kunna að flytja sig hnattanna á milli, þar sem eru álíka vitrar og máttugar verur til móts, eða þó að nokkru munaði.

Og með aumkvun munda guðirnir á slíkum hnetti, eða öðrum fullkomaari, hugsa til þeirra hvergi nærri skynlausu eða tilfinningalausú skepnú, sem nefna

síg menn og hafast við á slíkum kot-hnöttum sem jörð vor er; lífa skamt og ekki vel; eiga sér enga heimapeki sem því nafni sé nefnaði; hafa ekki skilið tilgang lífsins, og eru á glötun-arbarmi. Því að á jörðu hér virðist helzt stefat til fullkomaunar í helvízku, og svo gæti farið, að sú „æðri“ manntegund sem fram kemur á jörðu hér, der Übermensch, ofurmannið, hefði mátt sinn beinlínis af því að kveíja þá sem minni máttur væru. Það er margt sem heldur er í þá átt, og hefir verið á jörðu hér, þó að miklu verr vegni í slíkum [stöðum sem hin nýja líffræði (Kosmobíologi) nefnir inferna crudelitatís eða grundarhelvíti; slíka staði sem þessi jörð er, nefnir húa inferna stupiditatís, heimskuhelvíti eða heimskuvíti, og vill þó, einkum á styrjaldartímum, bregða til verri víta, á jörðu hér.

3.

Önnur aðarstefna allrar verundar er viðleitni hins fullkomaara á að laga hið ófullkomaara eftir sér. Og vér þurfam ekki að efa, að æðri verum er mikill hugur á að rétta þessu margþjóða, magnlitla, skynlitla og of velvildarsnaúða mannkyni hjálparhönd til að komast á lífsins leið, sem erfðilega geogur að finna. En það er ekki auðvelt um aðgerðir. Að vísu hefir gæðunum oft tekist að láta sjá sig, og á sumum öldum fremur en öðrum. En alltaf voru þeir misskildir. Og tækist einhverjum guði að koma á hug-

sambandi eða sálufélagi við einhvern óvanalega efnilegan mann á jörðu hér, þá varð sá hina sami óður og brjáláður; svo fávís var hann fyrir, og svo illa var hann studdur af hugargeislum annara. En að vísu tókst þó með þessum hætti að kenna mönnum hið fullkomnasta mál á jörðu hér, það sem varð af sanskrít, og íslenzka, sem er miklu nær því sem til var stefnt af guðanna hálfu. Bragmenn voru þeir kallaðir, sem guðir náðu sambandi við, og ef til vill Æsir. Þegar vel vegnaði, voru þeir ekki brjáláðir nema með köflum; þessa á milli voru þeir vitrari en aðrir menn, og urðu spámeann og konungar og skáld. Konungur er á indversku Raja; það mun vera sama sem Ragi, sem víst þýðir hinn hávi; af því er leitt Ragnar (Rægin, Reginn, Regnir o. s. frv.). En ólíklegt þykir mér ekki, að Ragi hafi einmitt upphaflega verið Bragi, b-ið fallið framanaf, og væri um þetta mikið að rita, þó að því sé hér slept. Hið spámannlega æði, (furor propheticus), sem í eðli sínu er skylt bezærksæðinu (furor muscularis), kom víst yfir ýmsa þá sem goðar voru nefndir ekki nema einusinni á ævinni, svo brjálsemi gæti heitið; Eu ekki verður séð að neiinn hafi, fyrr en nú, til fulls áttað sig eftir slíka brjálsemi.

4.

Á Indlandi var það, sem guðirnir gátu bezt komið á sambandi við mennina. Þar varð hið gervilegasta mannkyn,

líklega einmitt fyrir þá eflitrauma sem guðirnir gátu sent til Himinhæða (Himalaya); og þar varð bezt opinberun. Nú ætti enginn að misakilja það orð, eða efast um að guðlegur innblástur geti átt sér stað, og sumir menn farið með go'orð eða guðsorð, þó að gera megi ráð fyrir að það sé altaf aflagað, og því ekki vert að vera bókstafatrúður. Og á Indlandi komu upp þau trúarbrögð, sem helzt má nefna heimspeki; þar sem guðleg eða goðleg vizka er sízt blandin mannlegum misskilningi, en þó sjálfsagt alstaðar til muus. Það er heldur ekki að vita, nema sumir guðirnir hafi misakilið sumt á jörðu hér, því að úr miklum fjarska er frá þeim hingað að líta, og þó að mennirnir séu miklu skilningsbetri en t. a. m. moldvörpur og ekki alveg eins skammaýnir, þá vita moldvörpunar samt eitthvað betur um sína hagi, en jafnvel hinir vitrustu menn.

Í öllum trúarbrögðum munu vera einhver sannindi, einsog bezt mun sjást þegar þokunni miklu léttir; en einna mest kynni þó að vera um nábyli við ýmsan höfuðsannleik í þeirri trú sem kend er við Bodda. Þar er talað um samboði, sem er víst sama sem sannboð, og þýðir víst hugboð eða vitneskja frá guði; og þar heitir söfauður samgha. Er það eftirtektarverður vottur um skyldleika indversku og íslenzku, að eg bjó til orðið samka, áður en eg vissi að það orð er til í Sanskrít. Virðast mjög

miklar líkur til þess að á mjög miklu æðra tilverustigi, muni geta farið saman sjálfka og samka á hæsta stigi (idíósis má víst kalla það og koinósis), þetta tvent sem vill veita svo erfiðlega oft að sameina, eins neðarlega og utarlega á hinni miklu braut lífsins, og hér er verið.

5.

Svo góð sem opiðberunin varð á Íslandi, þá gæti hún samt ekki leitt til vísinda. En guðirnir gátu þó, með mörgu öðru merkilegu, komið því inn hjá þeim sem mestir voru atgervismenn af því kyni sem hér ræðir um, Bragmanna kyni eða Arunga, að fýsast á braut, þó að fögur væri lönd að fara frá og heilög vötn, og leita altaf norður og vestur. Því að guðirnir vissu náttúrlega fyrir löngu, að málinu fagra sem þeir höfðu kent mönnum, var alstaðar háaki búinn á jörðu hér, en mundi helst verða bjargað á erfiðri eyju, „útnorðurlangt í sjá“. En á því höfðu guðir feðra vorra mikinn hug, að tungan liði ekki undir lok, sú sem spakmálust er og snjöllust. Og hversu nauðsynlegt það var að varðveittist það mál sem vér nú nefnum íslenskku, má marka af því, að það skuli vera Íslendingur sem — með hjálp guðs, náttúrlega — hefir fyrst skilið ýmislegt það sem ofraun hefir verið að skilja verum úr svo ófullkomnu efni sem vér erum á jörðu hér; er þó víðasthvar í síðnum löndum (að minsta kosti þegar ekki eru styrjaldir) betra að vera vísinda-

maður, og vænlegra til mentunar en á Íslandi er.

6.

Út og norður var haldið undir forustu spámanna, sem nefndust konungar. Væri löng og fróðleg saga að segja af því ferðalagi öldunum saman; en hún er of ókunn ennþá. Af því liði voru víst Etrúskir á Ítalíu. Atrúskir, hinir mjög rösku, gæti verið hafa þeirra rétta heiti; sbr. að Rússi er á rússnesku Ruskji, sem sennilega er hinn röski; í rússnesku er víst mjög mikið af norrænum orðum, en afbökun mjög; Feodor t. d. er Fiðr, Finnur, en lagað eftir gríska heitinu Þeódór; og svo mun vera um margt í rússnesku. Alt var hjá Etrúskum afbakað mjög, en þó hétu goðin Æsar (einnig sú mynd er til á íslenskku) og voru tólf. Og „jötna mey“ er þar nefnd „fyrir jörð neðan“, sem Mania hét; það hygg eg sé sama sem kona, kvenkyn af maður sem upphaflega mun hafa verið mannr; en Menja mun vera sama sem Manja.

Út og norður héldu enn þeir sem mestir voru vinir goðanna og bragmenn fremur öðrum, og alla leið til Svíþjóðar komust þeir undir forustu undramanns sem Óðinn hét; og Noregs fögru dali og fjarðalönd námu síðan ýmsir þeir sem bestir voru af því kyni.

En úrval af niðjum Óðins í Noregi og víðar, fór síðan til Íslands fyrir ofríki Haralds lúfu, sem sýndi spámanna-æðli sitt með því athæfi sem ávann hon-

um þetta kenningarnafu; því að það var víst ekki alveg órælaust af konungi, að hirða hár sitt ekki betur en þetta. Munu menn geta skilið, af því sem áður er sagt, hversvegna saga Íslendinga, þó að ekki séu margir, er einn af merkilegustu þáttum mannkynsögunnar.

Goða kölluðu sig á Íslandi slíkir sem fyrrum mundu nefast hafa konungar; er víst óhætt að segja, að þar muni þeir hafa tekið upp fornt heiti; munu menn hafa viljað forðast það stjórnarlag sem leitt gæti til ofríkis, og slík nöfn; og ennfremur er líklegt að sambandið við goðin hafi tekist enn betur á Íslandi en verið hafði í Noregi. Hér var ekki til að gera ógreiða og þoku hugargeislun frá þjóðum með ófullkomnari heilum og ófullkomnara máli. Er nú öldin önnur, er niðjar Óðins eru svo horfnir frá trúnaði við goðin, að halda jafnvel að þau séu ekki til, né hafi verið; og verður af slíku ill þoka og erfið, þeim sem vita um goðin, og þó sannlegar en áður. En goði mun í fyrstu hafa verið nefndur sá, sem fannst hann vera í nánu sambandi við einhvern af guðunum, slíku sambandi sem kom Kristi til að segja; eg og faðirinn erum eitt. Og slíkir meun fóru með goðorð o: töluðu guðs orð, þau orð sem guðinn blés þeim í brjóat. Það er næsta fróðlegt að athuga hvernig þýðing orðanna goðorðsmaður og „að fara með goðorð“, breyttist. Goði og konungur var í fyrndinni oft sami maðurinn. Þegar vér för-

um að hafa sögur af Noregi, er goðatignarinnar farið að gæta miklu minna en konungstignar; en þó voru Hlaðajarlar, einhver hin frídasta ætt í Noregi og víðar, goðorðsmenn eða spámenn mjög, og geta mætti þess til, að það hefði að einhverju leyti verið þess vegna sem þeir tóku ekki upp konungsnafn, þó að þeir hefðu til þess tign og ætt.

7.

Af því sem sagt hefir verið um skyldleika goðatignar og konunga, má skilja betur en áður, ýmislegt í sögu konunga og konungsetta. Nýju ljósi bregður t. d. yfir sögu Ólafs konunga helga, þessa mikla atgervismanns, en umhverfða goða og spámanns, sem Noregur ber illar menjar eftir þann dag í dag; samband Ólafs helga var við guð sem var allmjög fjarri því að vera algóður, og líklega ekki óskyldur „gudi“ Innocentiusar III. Þetta er ekki neitt líkingatal; hin nýja líffræði efast ekki um það, að Jahve sé til, eða einhver liföflug vera mjög, sem að einhverju leyti svarar til þeirra hugmynda. En skyldara er ósniðjum Óðina, að stunda til annara guða.

Og þá er fróðleg, eftir þeim skilningi sem hér hefir verið vikið á, saga konungsettarinnar í Bæjarni, Wittelsbachanna. Hafa þeir verið atgervismenn miklir, en hætt við brjálsemi. Kunnastur er Lúðvík II. af Bæjarni, vinur tónskáldsins Wagners mikill, og fleiri listamanna. Lúðvík konungur hafði verið hæstur manna þar í landi, og hefði fyr-

ir því vel getað nefnst Ragi eða Reginn, (nafnið Ragnar eða Reguir er eanþá til í Habsborgarættinni, og er skrifað Rainer). Maður, sem einsoð Lúðvík konungur, kemst í hugsamband við verur, sem hann hefir enga rétta hugmynd um, og fer að sjá ofsjóunir, það er að segja fjarskynja, ef til vill hinar ógurlegustu sýnir, sér til hinna verri helvíta, einsoð Grettir, hlýtur að verða brjáláður, einsoð Grettir varð og Herakles. Það nægir til þess að alikri eldingu slái niður, að gnæfa hátt mjög að einhverju leyti, eða jafnvel að vera komian af slíkum sem hátt hafa gnæft. Og það liggur fyrir Íslendingum, og konunganidjum þó víðar, að verða allra manna brjáláðastir, ef menn átta sig ekki á þeim sannindum sem eg er að flytja þeim.

Frænka Lúðvíks konungs hins óða, var Elisabet keisaradrotning í Austurríki; hún hafði verið kvenna fríðust og eygð svo forkunnlega vel, að tíðara er á öðrum hnöttum en þessum. Elisabeth var skáld og ófresk, sá sýnir.

Mikils fer slíkt fólk á mis, og annað, fyrir það hvað konungmönnum hefir vilja að vera það ótamt að styðja að vísindum og vitkun; missir vitið einsoð Lúðvík konungur, fyrir einmitt það, sem hefði getað orðið til hins mesta vitauka, eða heldur þó að minsta kosti, einsoð Elisabeth drotning, að það sé höfuðórar, sem bezt muni að fara dult með, ef því gefur sýn til annara hnatta.

Það má gera þeim, sem vel gæti verið skygn, nokkurskonar galdraböku, og banna honum sýn — en að vísu ekki nema um stundarsakir, þó að sú stund kunní að verða löng — ef það er alment haldið, að það sé vitfirring, sem er vízka, og hver hugsun sem hugsuð er í þá átt, miðar að því að niðra. Af þesskonar ástæðum er það, sem betra fjarskygni, en þó víst miáýningahætt, mun geta verið í höllum konunganna, en annarsstaðar. Konungar munda beinlínis geta átt sér í höllum sínum, eitthvað í ætt við Hliðskjálf Óðins. Og líklegt þykir mér, að eitthvað mundi koma á daginn fróðlegt um feiknlega staði, ef konungar eða hershöfðingjar segðu frá því sem fyrir þá ber, í vöku eða svefni, á þessum tímum lyga, haturs og manndrápa.

XXXI.

Ráð sem dugir, til að sjá þar rugl og heimsku, sem lesandanum eru þó opnaðir nýjir heimar, er að lesa nógn heimsklega.

1.

Georg Brandes segir frá því í bók sinni Fugleperspektiv (1913, bls. 276), er hann hitti eitthvert sinn að máli Ágúst Strindberg, sænska skáldið fræga. „Ved De at der i den ældre franske Literatur er spaaet om mig“ (vitið þér að spád hefir verið um mig áður fyrr í frönskum bókmentum) segir þá Strindberg við hinn nafntogaða danska rit-

höfund, og ennfrémur að spádómur þessi sé í bók eftir Balzac sem heitir Seraphitus Seraphita. Hann sýadi mér staðinn segir Brandes, og er spádómurinn þannig: Eaðna en Gang vil Lyset kome fra Norðeu (enn — eða aftur — mun ljósið koma frá Norðurlöndum). Það er eg sem átt er við, sagði Strindberg.

Honoré de Balzac var framúrskarandi merkilegur skáldsaguhöfundur, og ófreskur maður, eða skygn einsog skáld eru oft, framur en þau vita sjálf. Bókin sem nefnd var, er því miður ekki til hér, en óhætt mun að gera ráð fyrir að rétt sé frá sagt um spádóminn.

2.

Hvort Strindberg hefir haft rétt fyrir sér eða ekki, læt eg auðvitað ósagt. En öll ástæða er fyrir mig til að benda á spádóm þenna, því að það liggur mjög nærri að þýða hann sem sannspá um sannindi þau sem eg hef fundið. Þar sem gefið er í skyn í spánni, að ljós (þ. e. atúganir og hugsanir, sem auka mjög skilning á tilverunni) hafi áður komið frá Norðurlöndum, þá er sennilega átt við Emanuel Swedenborg; var Swedenborg frábær gáfumaður og hinn hugkvæmdasamasti í náttúrufræði; í mörgum greinum á undan sinni öld. Hann var kominn yfir fimtugt þegar hann fór að fá vitranir, og halda margir, að þangað til hafi hann verið afbragð annara manna að viti, en úr því séu athuganir hans hugarburður einn

og markleyra. En þá hóf Swedenborg sig einmitt hærra en áður, upp yfir vanalegt manulegt vit, til huffélags eða sálusamlags við vitrari verur á öðrum höttum. Eað að vísu tókst honum þó ekki sú afraun, sem ýmsir virðast hafa búist við af honum, sem ekki var nógu kunnugt um heimsku vora á jörðu hér, að gera guðafræðina að náttúrufræði. Slíkt var í þá daga ofraun menskum manni. Swedenborg var fæddur 1688; voru þeir samtíðarmenn og lifðu flest ár hin sömu, hann og hinn ágæti Linné, maður sem er nokkurskonar dýrðingur í augum hvers náttúrufræðings; hefir sjálf sagt verið nokkurt sálufélag milli þessara ágætu Svía, líkt og áður milli Bacons og Shakespeares og síðar milli Lamarcks og Goethe, eða Darwins og Spencers; Wallace mætti líka nefna í því sambandi.

3.

Á Swedenborgs dögum var náttúrufræðin ekki komin lengra en það, að engin von var til annars en vitringur þessi, sem var biskupssonur og alinn upp í miklum guðsótta, teldi vitranir sínar vera frá hinum andlega heimi, og héldi að mjög margir andar þeir sem hann sá, væru sálir framliðinna. Meðal annara anda sem honum birtust, var forkunnungi hans, Karl 12., og kom honum þjóðhetja Svía fyrir sjónir „hinu megin“ sem hinn verstí djöfull (diabolus pessimus). Eað að vísu mun þessi vera sem hann skynjaði, ekki hafa verið

vera sem hann skynjaði, ekki hafa verið Karl 12., heldur einhver mjög líkur horum, og lífs en ekki líðinu. Virðist mér af þeim athugunum sem og hef getað gert, helst mega ráða, að andar framliðinna sé ekki á ferð; og síðan eg fór að kanna að gefa betur gætur að því sem fyrir mig ber í svefni, hef eg getað gengið úr skugga um það, að mig dreymir aldrei neina sem dæinn er, heldur einhvern líkan. Þykir mér líklegast, að sálir framliðinna geymist með verum, æðri eða lægri, sem menn hafa átt nálaflæg við í lifanda lífi, en eigi sér, ekki sjálfstæða veru. En eg leyfi mér auðvitað engar fullyrðingar um þetta; það mun verða hægt að fá miklu meiri vitneskju um þetta efni, þegar menn fara að reyna þá leið, sem verið er að benda á í þessum ritgerðum. (Mjög merkilega hugsun sem að þessu lýtur hefir prófessor Ágúst Bjarnason látið í ljósi í bók sinni Hellas blz. 266). Ekki skal neina skilja orð mín svo sem verið sé að telja úr honum að trúa á framhald lífsins. Hafi einhverjum veizt slíkt útsýni sem mér, á góðum augnablikum, þá verður honum alveg ljóst, að lífið mun sigra, framhald þess lífs sem vernefnum líkamlegt, þó að erfðlega gangi enn, þar sem fjarst er hinum fullkomnustu, og dauðanum verði hver að lúta í helheimi. Og er það að vísu, einsog mönnum finst, ósigur mikill.

4.

Swedenborg skildið aldei, að það sem verið er að segja frá, t. a. m. í opinberun Jóhannesar, einni af merkilegustu bókum bibliunnar, er einmitt vitrun frá öðrum hnöttum, og eins dómsdagsopinberun sú sem hann talar um af eigin sýn, yfirleitt allar hans vitranir, nema það sem hann fjarskynjaði af því sem gerðist á þessum hnetti, einsog eldurinn mikli í Stockhólmi, sem hann „sá“

þó að hann væri þá staddur í Gætaborg. En Swedenborg vann þó það afreksverk, að sjá um samt af því sem fyrir hann bar, að það gerðist ekki í einhverjum öðrum andlegum heimi, heldur á öðrum hnöttum í þessum heimi; þar refaði til í þokunni; er rit Swedenborgs um jarðstjóraurnar í alheimnum afarfróðlegt, og margfaldlega skemtilegt þegar menn vita með vissu, að þar er ekki um hugarbard að ræða, heldur athuganir á lífanu á stjörnum í öðrum sólkerfum¹⁾. Swedenborg heldur að hann hafi séð íbúana á Júpiter og mun það vera misaklainingur, því að Júpiter virðist stjörnufræðingum vera glóandi ennþá og með öllu óbyggilegur; en Swedenborg mun hafa athugað lífið á stjörnu sem líkist Júpiter, en er í öðru sólkerfi. Í fjarshynjunum er altaf mjög hætt við missýningum og misaklainingi, og mér virðist svo sem draumar, einsog vanalega er sagt frá þeim, séu mest missýningar og rangar ályktanir. En draumar eru, einsog áður er getið um, fjarshynjanir. Mun mannkyninu verða það til stórmikils vitauka, þegar menn fara að læra að glöggva sig betur á því hvað það er, sem fyrir þá ber í draumi. En fyrstir munu þar verða til, þeir sem glöggastir eru á það sem fyrir þá ber, á vanalegan hátt, í vöku.

1) Rit þetta er til í enskri þýðingu hér á landsbókasafinu. Hefir margt verið þýtt á íslensku sem ófróðlegra er.

Framh.

Helgi Pjeturss.

ms. B. 1. 119
48/S

Á annari stjórnun.

5.

Rit Swedenborgs hafa hingað til mest verið lesin af trúmönnum, sem halda einzög hann, að langmest af því sem honum vitraðist, hafi verið í öðrum heimi, hinum andlega, eða hinumegin. En nú er bót ráðin á þeim megin-miskilningi, með þeirri uppgötvun á heiminum, sem hér hefir verið gerð, í framhaldi af þeim niðjum Rögnvaldar jarls hins ríka og hins ráðavinna, Bákna og Brúna (Roger Bacon og Bruno).

Nú fyrst geta athuganir Swedenborgs orðið metnar að verðleikum og komið að fallum notum; og fái ekki Heimsknir enn yfirhönd, þá þyrfti þess ekki að verða langt að bíða, að sannmælis fengi að njóta þessi ótrúlega langeyni maður, sem ýmsir hálfvísindamenn eða varla það, grunnúðugri og ófróðari en þeir hafa nokkurt veður af sjálfir, og liðsmenn Heimsknis of víða, þar sem þeir halda að þeir séu að vinna vísunni, helzt hafa talið skemtilegan vitfirring. Og þó að Swedenborg bregði of mjög til guðfræðilegrar hugsunar, að þeirra tíma sið, þá er hún furðuleg fyrir oss hér í fávísunni á útjaðri vitheims, þessi útsýn yfir heimian, úr svo sjaldgæfum mannsheila.

6.

Ýmsar meginhugsanir í mínu „kerfi“ hefi eg, eftir að mér höfðu hugsast þær, fundið í ritum Swedenborgs; og væri þó réttara að segja ýmsar líkar eða drög til alikra; er þar margt skemra

hugsað og ekki eins nákvæmlega miðað og í þeirri lífsskoðun sem hér er sagt lítið eitt af; og er við slíku að búast, þar sem eg hefi haft Lamarck og Spéncer og mjög marga góða menn aðra, sem eftir Swedenborgs dag hafa lifað og starfað, til að styðjast við. Og mjög margt hefir Swedenborg fjerskyndað, sem ekki hefir borið fyrir mig, enda skoðaðist hann um á öðrum höttum í nærfelt þrjátíu ár, en hugarfar annara til mín, bannar mér að mestu elíkt „ferðalag“; og í aðra staði en lakari helvíti en þessi jörð er, „kem“ eg aldrei nú; það er þann veg sem farið á huganum yfir mér. Þegar vilji minn sleppir tökum í svefni, þá kemst eg stundum í samband við manntegundir, sem eru til muna heimskari en það mannkyn sem þessa jörð byggir, og heyrir tangumál, sem eru ennþá svívirðilegri að „framburði“ og misskilningssamanblöndan á orðum, en ýms þau mál sem nú tíðkast á jörðu hér, og spilla fyrir réttari hugun. Heimskun þá sem getið er um, af heilageislun annara, hefi eg oft og lengi orðið var við í vöku, og finn eg, þegar eg tala við ýmsa menn, að eg tapa bæði minni og greind til muna á meðan; eru því meiri brögð að þessu sem eg er þróttminni sakir svefnskorts og þeir sem í nánd eru, hafa fráleitari hugmyndir um mig og starf mitt. Eg verð ekkert síður var við heimskunaráhrif, þó að um gáfaða menn sé að ræða, ef þeir aðeins eru sannfærðir um að það sé rangt, sem eg veit er rétt. En í svefni verða þó, einzög og drap á, langmest brögð að þessu, og hafa annara hugir þá svo mikil áhrif á mig

að mig getur dreymt orð sem þeir vita, en og þefi alls ekki vitað. Má þó, ef menn eiga ekki við þau veikindi að stríða, sem svafleysi nefnast, sofa sig frá slíkum áhrifum, og ná sambandi við vitrari hugi, og jafavel þá sem í Gimheimnum eru. Er slíkt sálubót mikil, en langt síðan mér hefir slíkt auðnast. Er það sannast að segja ekki vel gert, að banna nokkrum að horfa til himnaríkis sér til hughreystingar, og ekki hyggilegt, ef um einhvern er að ræða, sem gæti frætt um þá hluti, sem mikið riður á að vita. Til einskis er þetta rit að í bráð, ef menn vilja ekki skilja, að draumar eru fjaraskynjanir, framkomnar fyrir hugsamband vakanda og sofanda. Mætti um þessi efni mikið rita og fróðlega. Og þeir munu vita að hér er ekki verið að fara með neinar fjarstæður, sem skilja hversvegna Njáll fór oft frá öðrum mönnum einn saman ok buldi, eða hvers vegna, — einzog Njála segir svo viturlega frá — Hákon jarl gekk „einsaman braut frá öðrum mönnum ok bað engan mann með sér ganga“ þegar hann vildi vita hvar Þráinn hefði falið Hrapp. „Ek þykjumat sjá alt í gegnum, þá er kem á land“ sagði jarl, „en þá sé ek ekki til er ek kem hér“. Þar hefi verið um nokkurskonar heimskun eða svafningarveru að ræða; þeir á skipinu vildu mjög ákaflega að jarl fyndi ekki Hrapp. Og þó að sagan væri ekki sönn þarna, þá hafa margar líkar gerat. —

Því miður munu menn líklega heldur ekki skilja það sem nú var sagt, og ætla að nú sé enn verið að fara með eitthvert rugl; og verður þetta þá til

að anka ean þá þoku sem mér er gerð. Miðurinn er nokkurskonar afvél (biodynamo) sem sendir frá sér magnöldur með hverri hugsun; og að hugsa sér einhvern ruglaðan, er tilraun til að gera hann það. En slíkt ílt sem menn gera öðrum, munu þeir einhverntíma fá í sinn eigin blut; en vel getur það orðið ekki fyrr en í öðru Viti en þessu. Réttlætið er hér á jörðu því ófullkomnara, sem um herra afstítt er að ræða.

7.

Swedenborg hefir um athuganir sínar skrifað á latínu, afarmikið mál. Yfir það sem eg nefndi hugtal, áður en eg hafði nokkuð eftir hann lesið, hefir hann tilsvarendi (orð: loquela cogitativa seu cogitatio loquens; segir hann að slíkt hugtal tíðkist í himnaríki. Hugsanir sem eru einsog drög til þeirra sem hér hafa verið láttnar í ljósi um sálufélag, eðli fjaraskynjunar og draumia, má finna hjá honum.

Swedenborg hefði einhverntíma fyrr á öldum verið nefndur goðorðsmaður, og vísindamönnum mun þykja því meira til rita hans koma, sem þeir skilja betur hverskonar fjárajóði þar er um að ræða. Mætti skrifa skemtilega bók um þennan furðulega Svía, sem átti sér nokkurskonar Hliðskjálf, einzog Óðinn forfaðir hans, og sá þaðan víða um heima. Og þó hefði honum gefið ennþá betur sýn, hefði hann notið þess hins fagra mála sem Óðinn talaði, og einn hinn ágætasti af Svíum eftir Óðins dag, Þorgnýr Þorgnýsson Þorgnýssonar.

Framh.

Helgi Pjeturss.

Ingólfur 1914 S 188

Á annari stjörnu.

Reynsla mín nægir til þess, að eg get sagt með fullkominni vissu, að Swedenborg segir frá lífi á öðrum hnöttum, einnig þar sem hann heldur sjálfur að hann sé að segja frá öðru lífi. En margt er í ritum hans, sem eg get ekki dæmt um til fulla, nema eg ná aftur slíkri fjarshynjun, sem hann var gæddur. Er margt sem bendir til þess að slíkt mundi geta orðið, ef lesendur mínir rugluðu ekki allt samband fyrir mér, með „vantrú“ sinni á það sem eg er að segja þeim. Aðalástæðan mun vera ekki skilningaskortur, — svo lágar hugmyndir geri eg mér ekki um íslenska gáfumenn, því að ýmislegt af þessu er ekki vandskiðið þegar rjett er horft, — heldur mun hitt vera, að mönnum mun þykja of ótrúlegt, að Íslendingur hafi ráðið gátur, sem afbragðs vísindamenn útlendir, hafa ekki getað ráðið. Og eitthvað kann líka að koma af þessu sem Herakleitos, einn af fyrirrennurum mínum, fann að sambærjarmönnum sínum, Efesingum. Og vitanlega eru líka auðsærir ýmsir ófullkomleikar svefnlitis manns, sem aktýgjabjöllur, slíkar sem nú eru að komast hér á gang aftur, geta gert nærri óbærilegar kvalir í höfði, og neytt til að leggja niður pennann, þó að ekki skorti áhuga, en efni í ritgerðir fyrir hendi meira, en unnið yrði úr í bráð, jafnvel þó að eg næði kröftum mínum.

8.

Mér mundi duga til nokkurar hlítar ef menn létu sér skiljast, að það sem eg segi um eðli drauma, er rétt. Niðjum svo margra draumspakra manna, er það varla skamlaust að skilja þetta

ekki, og þegar þeir skilja það, þá mun þeim finnast sem nýjar liðir spreitti upp í sólam þeirra. Slíkur megin-skilningur sem menn hafa á eðli drauma, gerir allan hug þeirra miklu heimsakeri en haanþyrfti að vera. Aðskilja þetta ætti að vera hverjum manni áhugamál. Því að auka tengisemi huga sína, er að fjarlægast það vitstíg, sem dýrin eru á.

Reyni menn nú. Maður liggur sofandi í rúmi sínu. Hvernig sem hann fer að í vöku, þá getur hann ekki séð t. d. herskip, nema hann horfi á það; en þegar hann vaknar þá man hann að í svefninum að hann greinilega herskip; það var ekki einsog þegar menn hugsa sér herskip, heldur sá hann það einsog hann liti það augum. Nú vita menn alveg með vissu, að eins meðvitund getur blandast huga annars, og það þótt í fjarlægð sé. Ráðning gátunnar er sú, að einhver sér í raun og veru herskipið, horfir á það, en myndin flyzt yfir í huga sofandans. Þetta er auðvelt að skilja, ef menn horfa rétt. Það er vandlitið nú að sjá hvað það er að dreyma. Vitund sofandans blandast þættir úr vitund einhvers sem vakir, eða einhverra. Og ef til vill líka þættir úr öðrum svefnvitundum. Eða með öðrum orðum: í svefni er samkan, samvitundin, samúðin, komin á, miklu framur en í vöku, af því að þá liggur sjálfkan, eiginmeðvitundin eða sérvitundin, að mestu leyti niðri. Þessi orð eru ekki mörg, en til munu vera þeir lesendur, eða þá verða, sem skilja, að þau færa út sjóndeildarhring mannkynsins.

XXXIII.

Vilji menn stíga spor í illar áttir, þá skulu þeir setla það rugl, sem mjög gæti orðið til þess að auka þeim vit.

1.

„Þegar augu sálar minnar lukast

upp fyrst, og þeir sem eru í öðru lífi, sáu með mínum augum (eða fyrir mín augu) þessa jörð og það sem á henni er, þá furðuðu þeir sig svo, að þeir kölluðu þetta undur undranna, og glóddust nýrri gleði yfir því sambandi sem komið væri á milli himnaríkis og jarðarinnar.“

Það er Swedenborg sem segir þetta, í ritinu um jarðstjórnumar í geimnum, 135. gr.

Seinna segir svo í sömu grein, að Swedenborg hafi fengið að vita, að andar og englar hafi ekki getað séð það sem er og fram fer á þessari jörð með annara augum (en hans), heldur verði þeir einungis varir við hugsanir annara manna og tilfinningar. Það eru ekki nema sumra augu, sem sjá svo glógt, að hinir himnesku geti séð með þeim, þegar þeir litast um á jörðu hér. Geta rangar og ruglingslegar hugsanir — að því er virðist ráða mega — vilt sumum sjónir, sem heima eiga annarsstaðar í geimnum, þegar þeir litast um á jörðu hér.

Mun fremur skiljast að ekki sé um neinar fjarstæður að ræða, þegar þessi er gætt, að jafnvel hér á útjaðri vitheims eru fundin, að sögn, rafmagnstæki til þess að þeir geti sést, er samtala saman.

2.

Það var eitt skifti um haustið 1910, áður en eg fór að Kleppi, sem geislar frá huga æðri veru uppljómuðu sálu mína, svo að mér virtist eg vera í miklu bjartara og fegra ljósi, en dagabirtan er. Og hygg eg, að þessi undarlega gleði, sem eg fann til, þessi einkennilega sólskinsgleði yfir einhverjum miklum tíðindum, hafi verið líka eðlis og ánægja sú sem Swedenborg getur um; hafi ver-

id svolítið endarskin af því sem fram fór í huga guðlegs vitrings er hann litadist um á höttunum á útjaðri vitheims, og sá að ekki einungis miljónir þessarar jarðar, heldur líklega miljónir miljóna af ámóta skammstýnum verum viðsvegar á öðrum höttum, muðu geta komist á leið til hins mikla sambands. Þásumundum ára saman höfðu hinir dýrðlegu á himnum, leitast við að styðja þá sem vitrastir voru af þessari dýrategund sem nefnir sig menn, til að komast í skilning um eðli og tilgang lífsins, að svo miklu leyti sem þarf til að hverfa frá grimd og fjandskap, og komast á rétta leið til að sigra dauðann. Aldrei hafði það tekist svo dygði. Og altaf hætti mönnum við að snúast á móti einmitt þeim sem nauðsynlegastir hafa verið þessu mannkyni, sem bezt var lagið að færa til réttari vegar það sem vitað var, og auka við. Aldrei gátu menn skilið, að það er þessi heimur sem dýrðlegur mun verða, ríki þess guðs sem er vorum eanþá svo litla skilningi, miklu æðri. Jafnvel Swedenborg, sem sumir „andar og englar“ virðast nærri því hafa gert sér vonir um að mundi átta sig, skildi aldrei að jarðlífið er einn örtilill þáttur í lífi alheimsins, og hugði að langflest það sem honum vitradist, væri „hinumegin“. Heldur ekki hinum austrænu vitringum, sem voru þó og eru að ýmsu leyti svo furðulega langt komnir, hafði tekist að uppgötva þennan heim, og var ekki nógu ant um að þekkja þessa jörð, en hugðu, að ýmislegt hefði farið hér fram, sem gerst hefir á öðrum höttum.

Framh.

Helgi Pjeturs.

Ritstjóri: Benedikt Sveinsson.
Félagsprentsmiðjan.

Á annari stjörnu.

Frh.

Ög vísindin veitir, þar sem bezt var önduð undirritaðan, og alt rakið þm nákvæmast saman, vísindin, sem att að segja hafa lifað við fátækt og álfgerða litilsvirðing, jafnvel þar sem best hefir verið á jörðu hér, urðu svo fleitlega nærýn, og mistu alveg skilningu á uppruna þeirra hugmynda sem ornaaldirnir gerðu sér um öflugri og fullkomnari verur, er nefndar voru guð-r og „dæmónar“ eða vættir.

Ea nú hafði einhver guðlegur vitringur verið að skoðast um á hnöttunum þem eru svo nálægt hinum „yztu myrkurum“, að hætta er á að þeir hverfi í þau, hætta á að skynugusta verurnar þar, nái þó ekki því vitstigi og velvildar, sem þarf til að ná sambandi við guðina, það líf sem hefir sigrað dauðann og halda svo áfram til réttar fullkomunar, heldur snúi framsókninni svo til helvízku, að lífið líði þar undir lok, eftir hryllilegri aldir, en orð ná til ennþá.¹⁾

Nú hafði guðinn fundið, að loks var svo komið, að jafnvel hjá þessum skynlitla og skammlífaverum, mundi geta unnið að skilningur, sem þarf til að breyta stefnunni eindregið frá helvítis-áttinni. Hann hafði fundið það sem margir „á hinnum“, einsog eg ræð af því sem fyrir mig bar síðar, bjuggust ekki við að finna á þeim hnetti, og sízt í því landi eða þeim manni. Hinna guðlegi vitringur, hafði þrátt fyrir þá þöku rangra hugmynda, sem umhverfis var, og þrátt fyrir þá öröngleika sem stöfðu af ófullkomleika mannsins sjálfs, fundið heila, sem hann sé að mundi geta náð

til skilningu á ýmsu því sem þarf að vita fyrst, til þess að mannkyn þessarar jarðar, sem þegar er farið að vísna þar sem bezt hefir gróid þegar vænlegar horfði, geti komið á rétta leið.

3.

Ea á þessum tímum mun hugsandi mönnum sízt geta komið til hugar, að verið sé á réttri leið, þegar bezt sjást ávextirnir af því, að þúsundum ára saman, hafa í mannfélögunum hinir óvittrari magnast meir. Bezt grundvöllur undir velgengni og vinsældir, var ekki að vilja öðram vel, og hafa þá hæfileika sem þurfti til að finna þau sannindi, og kenna þær aðferðir sem urðu og gátu orðið til að bæta hag miljónanna, heldur ýmislegt annað. Framúrskarandi snild og vit vildi oft leiða heldur til þess, að óláshættara yrði þeim sem áttu. Meán höfðu ekki vilja eða vit á að vera þeim samtaka, sem vildu þeim bezt. Og þess vegna er það mest, sem breyta saman nú, þegar margir bjuggust ekki við slíku, einhverjir þeir mestu heimskuboðar, sem risið hafa í sögu mannkynsins. Og hætt við, að slíkt sé ekki í síðasta sinni hér í Evrópu, verði ekki mikil breyting á til batnaðar um hugsunarhátt. Í styrjöldum kemur ljósast fram, hversu rangt hefir stefnt verið, jafnvel í menningarmestu þjódfélögunum, hversu miðskilið frá rótum.

Ea þegar menn fara að sjá, hvað vinnast muni með því að vera samhuga og rétthuga, þá verður friðurinn ekki framar undirbúningur undir stríð. Þá mun þessi furðulegi heimur, óendanlega furðulegur, opnast sjónum hins undrandi mannkyns. Og ekki mun, þó að friður verði, skorta færi á að æfa kraftana og áyna hugrekki. Og sízt mun þurfa að láta sér leiðast vegna fréttaleysis, þegar útsýn verður svo víða um heima sem hefir og jafnvel þá á

1) Tilgáta sú sem hér er sagt frá mun ef til vill þýsja býna ólíkleg, en eg get ekki fundið neina, sem jafnvel komi heim við eigin athugasir og annara.

jörðu. En löngun eftir að fréttu stórtíðindi, á meir en litinn þátt í þeirri háskalegu helvízku, sem þessi ófríður er. Það kemur í hug á þessum dögum, þegar mörg þjóð er þjád eins og Eyvindur kvað, að þjóð, þýjað, er einmitt sama sem þjád (þjá f. þýja).

4.

Þegar eg eitt kvöld í októbermánuði 1910, var kominn að Kleppi og lokaður þar inni sem óður og vitskertur, var eg ekki í betra skapi en ástæður veru til. Örvænting held eg megi nefna þá tilfinning. En þó varð eg þess var, að í ástandi mínu var einzög einhver straumur utanað, einhver aðskotatilfinning; nokkurn þátt í örvænting minni átti nú hugsun, að nú mundi því ekki verða trúnað sem eg segði, það mundi alt verða álititð brjálsemi. Þetta var því undarlegra sem mér kom alla ekki til hugar að segja neitt, og faust alls ekki sem eg mundi hafa nokkurn boðskap að flytja. Það var eitthvað annað. En vitneskja hins mikla vitrings um hvað verða mundi, kom þannig fram í meðvitund minni, sem hugboð, og tilfinning sú sem því fylgdi.

Saint um sumarið, áður en eg var farinn að fá nokkurt óráð, hafði eg sagt við einn frænda minn, að mér fyndist sem eg gæti gert einhverja uppgötvun, sem hefði áhrif á hag alls mannkynsins; sumarið hafði verið svo frjósamt að nýjum athugunum og hugsunum, mér hafði aukist svo skilningur á jarðfræði Íslands og öðru, að mér faust sem andi minn mundi geta orðið þess megnugur sem eg sagði. Eg hefði seinna haldið að einnig þetta kunní að hafa verið nokkurskonar hugboð, líkt og mér kom í hug einusiani á skólaárum mínum, og hafði eg þó held eg, manna minst sjálfsalít, að eg mundi einhverntíma finna eitthvað mjög merkilegt í jarðfræði

Gott veru. — Vanlausur veizlagu.
Stórt sýnishornasafa.

H. Benediktsson

Reykjavík.

Sími 234
— 8

Símnafni: Goysir

Ritstjóri: Benedikt Sveinsson.
Félagsprentsmiðjan.

Íslands. Er það og sannast að segja að eg hefði þar margt merkilegt fundið, og samt, sem engir jarðfræðingar hafa áttad sig á ennþá. Og uppi á einhverju fjalli skrifaði eg í nokkurskonar gásku í dagbók mína 1910: „jafnvel í jarðfræði Íslands er eg svo langt á undan (að finna ýmsan sannleik átti eg við), að menn eygja mig ekki.“ Þó að það sé skemtilegt stundum að nema fyrstur lönd, og vinna stóran sigur án þess að særa nokkurn, þá getur í slíkum ferðum verið æði eyðilegt og einmanalegt, og má þá hafa annað einzög þetta sem eg ritaði, sér til gamans.

Mönnunum þykir líka skemtilegt, að sjá það eftir mikla vitmenn látna, að fátæklegar ytri ástæður hafa ekki getað kúgað anda þeirra til fulls, eða vilt þá á sjálfum sér. En miður vinsælt hefir slíkt viljað reynast, hafi það komið fram að mönnunum lifandi. Sumir kunna ekki við það, að hinir vitrari láti ekki, jafnvel í skoðunum sínum, hinum heimskari. Og sumir halda, að með slíku sé verið að niðra þeim. Og er það ekki litill misskilningur. En þó er það satt að ef vér þiggjum eigi sannleik, sem einhver hefir faadið, öllum til góða, þá niðrum vér sjálfum o.s. Ef vér skiljum nógu vel hvaða þýðingu samtök hafa, þá kemur slíkt ekki fyrir.

Framh.

Helgi Pjetursson.

Umsöfnun 117 0 110